

I

13.364

BCU IAS / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU JAS/ CENT

UNIVERSITY LIBRARY

3364

Biblioteca
Noastră

P. Drăgălina

Din
Istoria Banatului Severin

PARTEA I.

Cu harta districtelor valahe

CARANSEBES

„Biblioteca Noastră”

Apare in Caransebeș

Director: E. Hodoș

Au apărut:

- Nr. 1. S. S. Secula, Realități și Visări.
 Nr. 2. Iosif Bălan, Iancu de Hunyad.
 Nr. 3—4. G. Coșbuc, Versuri și Proză.
 Nr. 5. Gr. M. Alexandrescu, Fabule alese.
 Nr. 6. N. Macovișteanu, Dela Sat, piesă teatrală pentru
 Nr. 7. Zotti Hodoș, Întocmai comedie franceză.
 Nr. 8—9. O. G. Lecca, Istoria Țiganilor.
 Nr. 10. E. Hodoș, Convorbiri Pedagogice.
 Nr. 11—12. E. Hodoș, Cântece Bănățene.
 Nr. 13. E. Hodoș, Cântece Cătănești, cu portr. lui T.
 Nr. 14. G. Crăciunescu, Copii de găsit, snoave.
 Nr. 15—17. Ios. Bălan, Numiri de localități.
 Nr. 18—22. Zotti Hodoș, Poftă bună! Carte de bucate.
 Nr. 23—26. P. Drăgălina, Din Ist. Banatului Seve

Nrele viitoare: Din Istoria Banatului Severin
 Drăgălina,

P. II. Severinul sub principii Transilvani până la
 sa in mânil Turcilor (1658).

P. III. Resboaiele între Austria și Turcia pentru el
 Severinului.

P. IV. Înființarea regimentului valaho-illiric, ma
 romano-banatic nr. 13. (1767—1872).

Părțile au să apară pe rând. Cei ce doresc s
 trimită, sânt invitați a ne înștiința, ca să ști
 exemplare să tipărim. Volumele se plătesc numai după ce au

T-13364

❁ DIN ISTORIA BANATULUI SEVERIN ❁

9983

Din
Istoria Banatului Severin

de

P. Drăgălina

Patuciu

—
Partea I

9954

Istoria Banatului Severin până la căderea Turnu-
Severinului în mâinile Turcilor 1524.

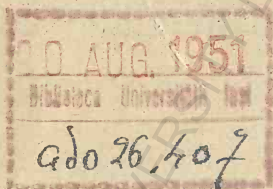

CARANSEBES

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

„Biblioteca Noastră“

Director E. HODOȘ

EDITURA AUTORULUI

TIPOGRAFIA DIECEZANĂ ÎN CARANSEB

1899

762166

B.C.U. IASI

Introducere

Sub titlul „Din Istoria Banatului Severin“ ne-am propus să scoatem la lumină istoria regimentului confinar romano-banatic Nr. XIII și să arătăm momentele principale petrecute pe pământul clasic al Banatului severinean și al fostului Comitat Severin.

Izvoarele referitoare la trecutul Severinului sunt puține și întunecate și adeseori intenționat falsificate. În lucrarea noastră va trebui să folosim și cărți străine, condeie plătite și dușmănoase poporului român. Simbriașii au ciungărit și au schimonosit nomenclatura locală; au restălmăcit cu rară iscusință adevărul; au pus pâlcuri de negură deasă asupra faptelor resboinice săvârșite de strămoșii noștri, cu scopul vădit ca să

se nimicească ceea ce este național-românesc și să se înfrumusețeze cu lumina gloriei, nu adevăratele figuri mărețe, ci adeseori niște mărunței, niște pitici... E greu a curăți grâul, când neghina a copleșit agrii sămănați. E mai greu a scoate adevărul la iveală, când vezi cu ochii izbânda minciunii pe toate liniile.

În virtutea acestor considerațiuni întrepinderea noastră apare îndrăsneată.

În deplină claritate asupra greutăților, ce avem să întimpinăm, trei sunt momentele, care ne-au îndemnat la această lucrare.

De câte ori am cetit lucrări străine, referitoare la istoria românească, am fost cuprinși de adâncă durere și de oarecare mânie. Aceste sentimente de emoțiune erau îndreptățite, căci ce poate fi mai supărător de cât masca batjocurei pusă pe obrazii aceloră, cari sînt odorul neamului teu. Acest moment de natură psihologică, îndatorește pe fie-care cărturariu a contribui, după puterile sale, la desvălirea adevărului.

Reposatul George Barițiu se adresează cărturarilor noștri cu următoarele cuvinte pline de dragoste *): „Culegem fabule și cântece populare; bine facem că le adunăm și pe acestea; dar faptele istorice, dar acțiunile

*) „Istoria regimentului al II. românesc confinar transilvănean,“ Brașov 1874.

resboinice și eroice ale Românilor, care au costat atâta sânge și atâtea văi de lacrimi ale familiilor românești din mai multe districte, să nu aibă mai multă valoare în ochii noștri? Să ne ferească ceriul de aberațiune ca aceasta, căci atunci ar fi vai de sufletele noastre și ale tuturor descendenților noștri. Să adunăm și să conservăm tot ce se reduce la desvoltarea spiritului militariu, și nici una din faptele de bărbăție, bravură și eroism să nu rămână necunoscută copiilor noștri." Astfel a predicat marele nostru dascăl pe la anul 1874. Învățăturile sale ne-au însuflețit și ne-au dat curagiu pentru această întreprindere.

Al treilea moment, cel hotărâtoriu pentru lucrarea de față, a fost desvălirea unei table comemorative, ridicată de oficerii regimentului de infanterie Nr. 25, acum staționat în Loșonț, în memoria apărării eroice a peșterii lui Veterani prin 1 batalion al regimentului Brechainville contra Turcilor la anul 1788. La apărarea cavernei, căreia Românii din prejur îi zic: „peștera lui Maovăț“, s'a distins o companie a regimentului valaho-iliric, în frunte cu bravul lor căpitan Adam Maovetz. E fapt, că palisadele, reductele și fortificațiunile din jurul peșterii au fost ridicate de ostașii regimentului, ear majorul Stein dela regimentul Brechainville,

după perderea întăriturilor de pe înălțimile, numite Ciucarul mare, cu remășițele batalionului, cumplit decimat, a aflat adăpost la tovarășul său, la viteazul căpitan al grănițerilor, care apăra peștera și fortificațiunile din jurul ei. Grănițerii luptară aici, umăr la umăr, cu remășițele batalionului Brechainville, cu multă bravură în contra unui inamic fanatic și numeros. Lipsită de provisiune și de munițiune garnisoana trebuî să capituleze. Plin de admirațiune pentru viteji, Turcul le-a dat voie să se retragă cu toate onorurile militare.

Întru pomenirea acestei întâmplări s'a ridicat în 21 Maiu 1898 o piatră comemorativă. Litere de aur săpate în piatră de marmoră neagră vestesc pe ungurește și nemțește călătoriului vitejia regimentului Nr. 25, care p'atunci nici nu s'a recrutat din Loșonț, ear de grănițeri nu se face amintire. După 100 de ani mai știi la ce ipoteză bizară va da naștere această tablă comemorativă! Condeie simbriașe vor preamări vitejia celor dela Loșonț; de Români, de sermanii grănițeri însă, care au stropit cu sângele lor pământul strămoșesc, nici amintire să nu se facă? Nedreptatea ar fi strigătoare la ceriu, păcatul ar cădea asupra capului nostru, dacă nu le-am eternisa memoria cel puțin — pe hârtie.

În lucrările noastre, referitoare la istoria regimentului confiniar romano-banatic Nr. XIII, vom întrebuița în prima linia manuscriptul căpitanului Carol Schwab, e unui oficer inteligent, care la însărcinarea și cu spesele regimentului său a cules datele din arhiva ministeriului de resbel din Viena.

Manuscriptul l-a păstrat domnul Ilie Curescu, președintele actual al Comunității de avere. Corporațiunea aceasta ca succesor legal al reprezentanței Grănițerilor, a primit, la desființarea regimentului confiniar romano-banatic, dimpreună cu biblioteca corpului oficeresc și manuscriptul istoriei regimentului. Domnul Ilie Curescu l-a păstrat ca pe un talisman prețios, și când autoritățile militare amenințau a-l lua cu putere brachială din biblioteca Comunității de avere, D-sa decopiându-l în mare parte cu spesele sale, ni l-a dat spre folosire. Cuvine-se deci, ca domniei sale să ise dedice cartea de față.

Mai multe episoade din resboaiele otomane le-am luat din manuscriptul proto-presbiterului Nicolae Stoica de Hațeg, care s'a născut în Meedia la anul 1751. Acest venerabil preot, plin de iubire învăpăiată cătră neamul său a adunat cu diligența albinei materie istorică, și după obiceiul

cronicarilor a scris-o cu mâna proprie într-o carte foarte voluminoasă. Stoica se laudă, că l-a învrednicit Dzeu în etate de 74 ani să scrie fără ochelari. Cartea sa se termină la 1824.

Datele harnicului protopresbiter sunt de mare preț pentru istoria regimentului romano-banatic. Ele sunt culese din gura cutărui moșneag, sau după cum în calitatea sa de capelan militar, a văzut cu ochii, că s'au petrecut în decursul celui din urmă rebel cu Turcii, care a fost cel mai crunt și mai dezastros pentru Români din acest ținut. Manuscriptul e proprietatea domnului Isaia Stoica de Hațeg, nepot al suspomenitului protopop; d-sale și pe această cale îi exprimăm mulțămăta noastră.

Datele referitoare la istoria Bănătului severinean și a fostului comitat Severin sunt culese din Pesty Frigyes¹⁾, din istoria contelui Teleki József²⁾, a lui Hunfalvy Pál³⁾, A. Fessler⁴⁾, din istoria Românilor de Xenopol și din alți autori.

Rugarea noastră este, ca această lucrare, să fie primită cu indulgență, și cu aceeaș dragoste de care suntem cuprinși

1) „A szörényi bánság és Szörény vármegye története“, Budapesta, 1877.

2) „Hunyadiak kora Magyarországon“, Pesta, 1852.

3) „Az Oláhok története“, Budapesta, 1894.

4) „Geschichte der Ungarn“, Lipsca, 1874.

și noi pentru Grănițerii din fostul regiment confiniar romano-banatic Nr. XIII, care ca strajă credincioasă tronului și patriei, a fost totdeauna gata de jertfă pentru binele comun.

Caransebeș în Martie 1899.

Autorul

Dedicată fostului meu profesor

D-lui Ilie Curescu,

*Președintele Comunității de avere a fostului re-
giment confiniar romano-banatic Nr. 13.*

Autorul

Partea I

ISTORIA BANATULUI SEVERIN PÂNĂ LA CĂDEREA TURNU- SEVERINULUI ÎN MÂNILE TUR- CILOR LA ANUL 1524

Din contopirea Dacilor în masele coloniștilor lui Traian s'a plăsmuit poporul român, a cărui soarte aici, ca pretutindenea, a fost plină de crude suferințe.

Banatul Severinului e una din porțile, prin care popoare germane, slave și altaice se vărsară ca potopul asupra apusului. Peste cincisute de ani a durat această epoca afurisită, în decursul căreia cete de Goți, Huni, Avari, Gepizi, Slavi și Bulgari, au pustiit avutul Românilor, au pārjolit satele și i-au ucis fără cruțare.

Cu drept cuvânt, barbare popoare! Numai sămînțele slave, dela fire mai blânde și cu așezăminte stabile, împinse fără voie în acest vălmășag de limbi și neamuri, ajungând între Români, se pare a fi preferit a se așeza împreună cu ei prin văile Carpaților, de cât să vînture lumea mare. Din așezarea lor alătura cu Românii se explică elementul slav destul de bine reprezentat în nomenclatura topografică a Severinului.

Românii, mai târziu poate chiar și Slavii, ca tovarăși ai lor, căutau adăpost prin văi ascunse, prin păduri și codri. Acolo nu îndrăzniau inimicii, fără de a-și pune în cumpănă propria lor viață, ca să-i urmărească. După depărtarea oardelor păgâne, Românii părăsind desimea pădurilor și ascunsurile lor, căutau vatra străbună și ridicau de nou acoperișul familiar.

Dela căderea imperiului avar până la venirea Maghiarilor, adecă dela 803—889, întrăm într'un period mai pacinic. În timpul acesta se organizează sub suveranitatea Bulgarilor mai multe state mărunte, române și slave, ceea-ce se constată prin cronicarii și istoriografii Ungariei.

În epoca imigrațiunei maghiare provința, care dela cetatea Turnu-Severin mai târziu și-a primit numele său, a stat sub

ocârmuirea lui Glad. Acesta a stăpânit asupra regiunilor dela Tisa până dincolo de Orșova și dela Murăș pân' la Dunăre. Cronicile fac amintire de localitățile K e v e (Cuvin), T i t e l și Orșova. Opidul din urmă apare așadară ca cea mai veche comună Severineană.

Severinul, ca nume de provincă, asemenea trebuie să fie foarte vechiu, căci Turnu-Severinului, care a fost capitala sa, l-a întemeiat împăratul Sever în secolul al III. Date positive despre folosirea acestuia, ca nume de provincă însă aflăm abia în secolul XIII. Diplomele ne arată, că la anul 1233 a fost Luca Ban al Severinului.

Noțiunea geografică a Banatului¹⁾ Severin sau a Comitatului Severin,

¹⁾ B a n a t, ca nume de provincă, se derivă dela cuvântul Ban. Banul era cel d'întăiu dignitarium al Munteniei. El administra ținutul ce se întindea dela Turnu-Severinului până la Olt. Avea armată proprie, semn al oarecărei neatârării teritoriale. În Ungaria odinioară Banul era al treilea dignitarium între stegarii țerii, jude ord. al țerii, membru în locotenența guvernială, căpitanul insurecțiunii și guvernorul districtelor dela marginele țerii. Istoria cunoaște Bani: Croației, Slavoniei, Dalmației, Maciovului, Severinului, Sebeșului și Logoșului. Originea etimologică a cuvântului Ban unii o află în slavonul p a n = Domn, alții (Schafarik) în b a j a n (avar); probabil că s'a format din b a n i e r (Banner, Fahne). (Enciclopedia română).
Asupra originii numelui Severin, (Banatul

după cum adeseori se zice în diplome, nu e totdeauna bine precisată. Hotarele sale sunt, când mai largi, când mai înguste. Nu greșim, dacă le întindem dela Murăș (dela ieșirea râului din Transilvania) până la Dunăre și spre răsărit până în aproape de Olt. Astfel aparține Banatului Severin o parte din Oltenia și porțiuni considerabile ale Comitatului Căraș. Asupra acestui corn de țară, de mărimea unui regat, au stăpânit pe schimbate, când regii maghiari, când voevozii Munteniei.

După căderea cetății Turnu-Severin în mâinile Turcilor se schimbă esențial fața Banatului Severin. Părțile oltene cad în proprietatea Banilor craioveni, ear viața românească, care pulsea atât de puternic dela

Severinului, Severiner Banat, ung. Szörényi Bánság) carăș difer părerile istoricilor. Xenopol derivă cuvântul Turnu-Severinului dela numele împăratului Severus. Renumitul profesor Aschbach ne spune următoarele: Alexander Severus mag die Castelle bei den Brückenköpfen zu Egeta, namentlich auf dem linken Donauufer bei Transdierna wiederhergestellt und einen neuen Festungsbau unter seinem Namen turris Severina beigefügt haben. Die Ruine eines thurmartigen Festungswerkes bei der walachischen Stadt Tchernetz, dem serbischen Dorfe Cladowa gegenüber, also gerade an der Stelle der trajanischen Steinbrücke, bewahrt noch bis auf den heutigen Tag den Namen Turn-Severin (Severins-Thurm, romanisch Turnu-Severinului). Die umliegende Gegend wird Câmpu-Se-

un capăt la celalalt, începe în părțile de dincoaci să lăncezască și nici chiar contopirea Comitatelor surori Căraș și Severin, în fruntea cărora se aflau Bani Sebeșului și Logojului, n'a putut să dea boerimei de origine română, însemnătatea și lustrul de odinioară. Severinul în forma sa nouă cuprindea regiunile dela Orșova până la Făget.

Cu deceniile din urmă ale veacului XVIII se începe pentru locuitorii din Severin o viață nouă. Din tulpina comitatului Severin se formează regimentul confiniar Nr. XIII, ear prin ordinul prea înalt din 9. Iunie 1872 decretându-se desființarea și provincializarea tuturor regimentelor confiniare bănățene, regimentul romano-banatic, sub vechiul său nume comitatul Severin, se re-

verinului, oder das „Lager des Sever“ genannt. Im Mittelalter wurde ein Theil der kleinen Walachei von dem Severinsthurm das Severiner Banat genannt und der ungarische König Béla IV. übergab dasselbe unter den Namen „terra de Severin“ an die Johanniter im Jahre 1247. Părerea savantului profesor, autoritate europeană în afaceri istorice, vedem, că ieste identică cu a dlui Xenopol.

Engel e de părere, că cetatea Severin și-a primit numele seu dela sântul Severin. Obiecțiunea slavistului Schafarik și alui Pesty Frigyes, că în acest cas în diplomele din secul al XIII., când lumea învătă se folosea esclusiv de limba latină, nu s'ar fi scris „terra da Zevrino, banus de Zevrin“, ci s'ar fi folosit latinescul Severin, — se poate face cu acelaș

unește Ungariei. Viața comitatensă n'avu durată lungă. La anul 1881 se decretează încorporarea Severinului la comitatul Căraș, pentru ca să ne achităm de vechea datorie, când după risipirea Banatului Severin, din cenușa Cărașului s'a fost plăsmuit vechiul comitat severinean. Creațiunea cea mai nouă se zice: comitatul Căraș-Severin.

În aceste puține rënduri s'a indicat limitele, între care vom urma narațiunile noastre istorice.

Tara lui Glad, locuită de Români și de Bulgari, se pare că a stat sub suveranitatea împărăției bulgare. Aceasta se confirmă prin faptul, că Glad era de origine

drept d-sale și tuturor acelora, care prefer deducerea numelui Severin dela gintea slavă Severani, care în evul mediu s'a așezat în giur de Turnu-Severin și s'a contopit mai târziu în elementul român. Dacă nu se poate admite derivarea numelui Severin dela imp. Severus din cauză, că în timpurile latinisătoare ale evului mediu s'a scris Zewrino, Ceuwrin, Zeurino etc., pe temeiul acelorași motive putem cu atât mai puțin să admitem deducerea dela numele gintei slave „Severani“, care mai târziu s'ar fi romanisat. Pofta de a șterge urma tuturor numelor de localități, care, păstrate în graiul poporului român, ar fi în stare să dovedească continuitatea Românilor în Dacia traiană, a prea orbit compatrioții noștri.

Ca de o curiositate istorică facem amintire de

din Vidin și prin mărturisirea notariului anonim al lui Béla, care arată, că trecând Maghiarii râul Timiș, au pătruns în țara Bulgarilor, ear armata lui Glad era compusă din Români, Bulgari și Pecenegi. Românii erau populațiunea băstinașă a Banatului, ear Bulgarii stăpânii acestui ducat. ¹⁾ Lupta s'a întâmplat lângă Timiș, Glad fiind bătut, a căutat scăpare între zidurile cetății Keve. Dar nici aici nu e capabil să reziste Maghiarilor. Închinându-se lui Árpád își păstrează tronul și eșii și următorilor săi. În decursul acestor lupte petrecute pe la 894 sau 896, cade și Orșova în mâinile Maghiarilor. ²⁾

A c h t u m, un descendent al lui Glad și contimporan al regelui Stefan I, punându-se sub suzeranitatea împăraților bizantini, de care îl lega credința ortodoxă, face încercarea de a se elibera de sub autoritatea regelui ungar. Sub pretextul ortodoxiei, ceea-ce înse nu-l împedeca a trăi, după obiceiul Bulgăresc, în poligamie și a-și ținea

părerăa lui Hunfalvy P. (vol. I pag. 107, 108) care zice: că numele Turnu-Severin ar fi o denaturare a ungurescului Szörényi torony dela teutonicul Szörényer-Thurm, căci Zewrin, Zeurin este identică cu numirea Szörin, Szörén.

¹⁾ Xenopol, Istoria Românilor vol. I.

²⁾ A. Fessler „Gesch. der Ung.“ Lipsca 1867. v. I. pag. 62.

7 femei, ridică în oraşul Mur eş o mănăstire de rital grecesc. Între alte fapte cumplite, cea mai jignitoare pentru fostul seu suveran e fără îndoială vămuirea transpoartelor de sare din Transilvania, ce veniau pe Mur eş. Această îndrăsneală revoltătoare nu putea să rămână nepedepsită. Dar puternicul vasal înfruntă cu bărbăţie toate uneltirile regelui, până când sfetnicul seu Cenadie, punându-se în fruntea unei armate ungare, îl atacă într'o noapte pe neaşteptate în castrele sale şi cu mâna proprie stînge viaţa aceluia care odinioară era stăpânul seu. Ţara lui Achtum se anexează Ungariei, ear cetatea Mur eş, întru pomenirea biruinţei, căştigate cu ajutorul sfetnicului trădătoriu, d'aici înainte se numi: Cenad.¹⁾ Mai târziu, la anul 1030, a întemeiat Stefan în Cenad o eparhie romano-catolică, al cărei prim episcop a fost Gerhard Sagredo, un monac al ordinului Benedictin de origine veneţiană. Diecesa Cenadului, după cum arată o hartă foarte veche, era împărţită în 5 arhidiaconate: doue de dincolo, ear trei de dincoaci de Mur eş. Aceste din urmă sunt: arhidiaconatul Cenadului, Timişului şi Sebeşului.

¹⁾ A Fessler, o. c. pag. 113.

Istoria Bănatului Severin e d'aici înainte, în decurs de 2 secoli, întunecată. Lipsa isvoarelor e de regretat, căci chiar în periodul acesta cade întemeierea sa. Afirmățiunea lui George Fejér, că îndată după căderea lui Achtum, aşadară pe la începutul veacului al XI, St. Stefan ar fi denumit „Bani“ ai Severinului, care ar fi guvernat în numele regelui asupra acestei provincie, nu se confirmă nici prin documente, nici prin date autentice. Într'o diplomă a regelui Béla IV din anul 1235 înse se face amintire de asediarea Vidinului, precum și de un rebel, ce l-a avut încă pe timpul tătâni-seu Andreiu II. Ce a putut fi motivul acelei expedițiuni? Verosimil asigurarea frontierelor Severinului spre Bulgaria. În acest caz întemeierea Banatului Severin avem s'o căutăm în timpuri anterioare domniei lui Béla IV și a părintelui seu Andreiu II, prin urmare înainte de 1205. Nu se poate trage la îndoială, că Banatul Severin a esistat la 1233. În anul acesta se deobligă, ca rege tiner prin jurământ Béla IV, (Bela dei gratia rex, primogenitus domini Andreae, illustris regis Hungariae) a ținea condițiunile pactului încheiat între dânsul și tată-său. Între martori figurează și Luca, Banul Severinului. Acesta e cel d'întâiu Ban severinean, despre

care se face amintire în diplome¹⁾. O altă diplomă a lui Béla IV din anul 1240 numește pe **Oslu** Ban al Severinului și d'aici înainte, cu unele excepțiuni, pomelnicul Banilor Severineni decurge în șir neîntrerupt.

Luca n'a putut fi cel d'întâiu Ban al Severinului, deoarece-ce dispozițiunile lui Béla, referitoare la această provincă, ne îndreptătesc a presupune, că n'avem de lucru cu pământ nou căștigat. Regele adevărat voind să reguleze mai multe afaceri religioase și bisericești, ca unealtă oarbă a s. scaun din Roma, provoacă supușii sei să respecteze cu cea mai mare stricteță toate ordinațiunile emise de papa Gregorie IX. Sub scutul autorității regești Dominicanii sunt în stare să propage între locuitorii Severinului învățăturile bisericei apusene și să ridice altare papistăsești. Mai mult, la îndemnul papei, Béla IV se declară gata a scoate sabia în contra amicului și cumnatului său Ioan Asan, împăratul Bulgaro-Românilor.

Ioan Asan, pe lângă Simeon, cel mai strălucit Domn al Bulgaro-Românilor (1218—1241), avea de soție o soră alui Béla IV, fiica sa o măritase după Batatze, împăratul grecesc din Nicea. Sub domnia sa, patriarhul

¹⁾ Hunfalvy P.: Az oláhok tört. vol. I. pag 426.

din Tirnova bulgară, la început unit cu Roma, declară biserica bulgaro-română de autocefală. Papa aprins de mânie asupra acestui fapt îndeamnă pe regele Ungariei să pornească o cruciată contra Domnului eretic.

În anul 1238 arată Béla stului scaun, că va conlucra din toate puterile pentru-ca să aducă earăși biserica bulgară sub autoritatea Romei, dar fiind-că locuitorii Banatului Severin, o provincă mărginașă cu Bulgaria, sunt fără cap bisericesc, cere ca această provincă să fie anexată la ori-care eparhie.

Papa vesel de această știre pornește o cruciată contra Bulgariei, ear referitoriu la Banatul severinean, dă regelui liberă voie, ca să înființeze aici o eparhie, să denu-mească vr'unul din arhiepiscopii sau episcopii săi de cap al acesteia, și să-l încunosciințeze despre dispozițiunile sale, pentru ca să-l investeze cu gramata arhierască.

În faptă se și realizează o parte din uneltirile papei și ale regelui maghiar. În anul 1246, așa dară cu 8 mai târziu, aflăm că un anumit Gligorie poartă mitra arhierască pe capul seu. El e primul episcop romano-catolic al Severinului. Dar cruciata proiectată contra împărăției Bulgo-române a rămas baltă; căci Ioan Asan moare în Iunie 1241, jăluit de poporul său, ear în acest an

o mare parte a Ungariei era prefăcută în cenușă. Tătarii o cuprinsese și o prefăcuse într'o țară aproape deșartă de locuitori.

Din corespondențele papei cu Béla IV iese la iveală, că Banatul Severinului în acest timp avea o populațiune numeroasă și că a stat sub potestatea regilor ungari.

Aspectul ce ni-l prezintă Ungaria după retragerea Mongolilor (Tatarilor) e cât se poate de îngrozitoriu. Furia inamicului crunt s'a descărcat mai vîrtos asupra regiunilor din mijlocul și din răsăritul țerii. Béla IV însuși, care făcea proșetism între Valahii șismatici și primise asupra-și misiunea ca să-i convertească, a fost scăpat prin vitejie românească de ascuțitul săbiilor tătărăști; mai mult, când cu norocul îl părăsiseră și preținșii sei amici, între puținii credincioși, care-l însoțiră în Dalmația și aduseră pentru dînsul tot felul de jertfe, se afla și Românul Martin Dragoș. Nu ne surprinde, dacă după această catastrofă Banatul Severin rămîne și mai departe provincă ungară, precum nici căderea faptică a țerișoarelor din O. și S. Transilvaniei sub stăpînirea Ungurilor. Două momente hotărîtoare varsă lumină asupra întîmplărilor. Românii fiind răriți cumplit de sabia Tătarilor și împrăștiați în toate regiunile lumii, în neputința lor erau momentan incapabili de a se resboi, ear Béla

IV, un cap organizatoriu eminent, supra-numit al doilea întemeietoriu al patriei, cu scop de a-și asigura țara de o nouă invasiune tatară, pune țerișoarele mărginașe sub scutul Ioaniților.¹⁾ El donează cavalerilor acestui ord toată țara Severinului, împreună cu Knezatele lui Ioan și alui Fărcaș până la Olt, precum și țara numită Lytira (a Lotrului), excepționând din această donațiune țara voevodului valah Lyrtioy, pe care o lasă Valahilor precum o avuse până aici; le mai dăruiește întreaga Cumanie de sub poalele Ardealului de dincolo de Olt, afara de țara voevodului Seneslau, pe care o lasă asemenea Valahilor precum o avuse mai nainte²⁾, și pentru ca să le fie posibil să aibe legături cu ceilalți cavaleri ai ordului, le mai donează Scardona în Dalmația și dominiul Voyla (loc necunoscut) în comitatul Căraș.

Pactul, de valoare efemeră pentru Ioaniți, s'a legat cu învoirea Baronilor țerii cu Rembald marele magistru al ordului la 1. Iulie 1247. În virtutea lui primesc Ioaniții îndatorirea să apere aceste țerișoare (deci și Ungaria) contra inamicilor din afară, să așeze aici coloniști, dar nici decum din

¹⁾ Fessler, vol. I. pag. 377.

²⁾ Xenopol, Ist. Rom., vol. I. pag. 536.

Ungaria sau Transilvania și să zidească cetăți și casteluri. În schimb pentru aceste sarcini li se acordă Ioaniților dreptul de a percepe venitul țerișoarelor numite în decurs de 25 ani, fiind d'aici înainte îndatorați a lăsa jumătate visteriei regești. În pactul acesta se face amintire și de Români. Stipulațiunile sale deobligă Valahii din Banatul Severin la serviții militare, când inimizii din afară ar atăca această provincă, ear membrilor ordului li se impune a veni între aceleași împrejurări acestor Valahi într'ajutoriu. Cavalerii se îndatoresc mai departe să grăbească în ajutoriul regelui cu $\frac{1}{5}$ din ostășimea provinciei, când vr'un dușman ar năvăli asupra Ungariei; ear când regele ar porni resboiu asupra Bulgariei sau a Greciei, atunci $\frac{1}{3}$ din locuitorii obligați la arme, au să facă serviții de avantgardă armatelor regești. În acest cas se asigură cavalerilor, conform jertfelor lor, parte proporționată din prada de resboiu și din pământul câștigat.

Din acest document prețios vedem următoarele :

a) că țara Severinului (terra de Zeurino) dimpreună cu Knezatele lui Ioan și a lui Fărcaș, apoi țerișoara Lytira și a lui Lyrtioy, erau scăldate la resărit de undele Oltului;

b) că populațiunea bastinașă a acestor țeri erau Români;

c) că Români aveau oareșcare organizațiune militară și că erau bine deprinși în arme, căci impunerea servițiilor militare și îndatorirea de a se război în țară și afară de țară, asupra unui popor lipsit de arta militară, ar fi dispozițiune fără scop și fără înțeles;

d) că Români din regiunile de sub creștetul Carpaților deja pela mijlocul secl. XIII. erau închegați în mai multe țerișoare mărunte, a căror șefi, numiți kinezi și voievozi, erau vasalii Ungariei.

Nimenea în lume nu va putea trage la îndoială, că creațiunea lui Béla IV, n'ar fi avut scopuri politice expansive de valoare necalculabilă pentru Ungaria, dar nici mai puțin tendența sa deschisă, ca să deschidă credinței apusene porțile Răsăritului. Într'o epistolă din 1254, făcând amintire de așezarea cavalerilor în Banatul Severin, scrie papei cu mândrie: „că legea romano-catholică se va respândi ca apele Dunării către marea constantinopolitană“.¹⁾

Dar creațiunea sa n'avu durată lungă. Ioaniții sunt necesitați să părăsească Severinul încă înainte de 1259. Causele înde-

¹⁾ Pesty Fr., op. cit. vol. I. pag. 23.

părtării lor nu le cunoaștem. E sigur, că acești pioniri ai culturii occidentale se duc fără ca să fie îndeplinit măcar o parte neînsemnată din ceea-ce erau îndatorați să îndeplinească în folosul aceluia, care i-a fost adus aici.

Pe când Românii se luptau sub steagurile lui Béla IV în câmpiile Moravei contra puternicului rege Ottocar (1260) Banatul Severinului a fost pustiit de Bulgari în mod îngrozitoriu. Bulgarii cutierau Banatul fără frică, căci floarea Severinului era departe în câmpiile Moraviei. ear Ioaniții, santinela așezată aici de regele maghiar pentru apărare, dispăruse și se topise ca ceara la fața focului. De urma Ioaniților nu rămân nici aici, nici între ostanii lui Béla; dovadă că părăsiseră cu desevârșire Severinul.

Cu denumirea magistrului Laurențiu (1263) de Ban al Severinului se schimbă lucrurile. Laurențiu își trage originea din familia lui Oslu. Bărbat viteaz și priceput în arta militară bate armata bulgară într'o luptă sângeroasă, scoate din mâinile ei prada ce o făcuse și spânzură d'alungul Dunării mai mulți din prinsonierii Bulgari, că să bage frică și groază în sufletele lor.

Stefan, fiul lui Béla IV, întreprinde în deceniul al șaptelea din veacul XIII, cinci expedițiuni în contra Bulgarilor și Bi-

zantinilor. Armele sale sunt parurea biruitoare. El câștigă Vidinul și înaintează spre Tirnova, capitala Bulgariei. Aflăm, că în aceste expedițiuni se distinge prin vitejieră Alesandru (1268), Ban al Severinului, și frații Nicolae și Mihaiu Gostoni, care judecându-i după nume, sunt fără îndoială de origine română.

Deceniile din urmă ale acestui veac sunt sărace în evenimente istorice. Din șirul bărbaților, care în calitate de „Bani“ au stat în fruntea Severinului, se pare, că Ungaria și-a păstrat neștirbit suveranitatea asupra acestei provincii, deși numele familiar al mai multora ne arată neîndoiește originea lor română. Eată numele lor: Luca, Oslu, Laurențiu, Ugrin (1268), Pavel (1271), Mykud (1275), Timoteu (1281—1283) și Macu (1284—1286).

În veacul al XIII. soartea Românilor din Ungaria, în general, era destul de suportabilă. Românii nu erau națiune tolerată, ci o națiune cu drepturi recunoscute și respectate de puterea statului ungar. Românii erau constituiți în comunități militare, ai căror șefi nu odată se disting pe câmpul de luptă; ei își aveau ocârmuitori politici proprii, care se numiau Kinezi și voievozi, și purtau grijă de administrațiunea satelor și a districtelor; în fine mai aveau o clasă pu-

ternică de nobili, care cu votul lor contribuiau în diete la regularea afacerilor țerii. Așa d. e. pentru regularea afacerilor ardelenene convoacă regele Andreiu III la dieta din Alba Iulia (1291) nobilimea maghiară, Secuiei, Sașii și Români. Cu ocaziunea aceasta Românul Ugrin reclamă și câștigă posesiunile sale Făgăraș și Sâmbăta.¹⁾ Din acestea vedem, că Românii aveau în aceste timpuri un număr însemnat de baroni și nobili, și dacă în timpurile prezente ne vom întreba: cum a fost posibil să se risipească acest număr însemnat de boieri Români? vom răspunde: nu s'a risipit, ci nespus de lung trebuie să fie pomelnicul acelor familii de boieri români, care s'a contopit în decursul veacurilor în elementul maghiar.

Pe lângă toate privilegiile și favorurile politice de care se bucurau Românii, era totuși ceva, ce le făcea vieața urîță în această țară, îi îndemna să părăsească moșia și vatra străbună, adecă să se espatrieze de bună voie, și să-și caute alt undeva scăpare și adăpostire pentru sufletele lor. Goana și asuprirea religioasă pornită asupra Românilor de un cler fanatic și de niște regi, pe care i-am pute-a numi zbirii lui Cristos, i-a împins să aducă, ca buni ortodoxi, această jertfă pe altariul lui Dumnezeu.

¹⁾ A. Fessler: op. cit. vol. I pag. 445.

S'a arătat, că deja pe timpul lui Béla IV s'a înființat în Severin o episcopie papistășască. Sub domnia lui Ladislau IV Cumanul (1272—1290) persecuțiunile, îndreptate în contra ereticilor, — cum de obicei se numiau credincioșii de legea gr. orientală, — devin violente. Chiar nici Cumanii, protegiații regelui, în mijlocul cărora dânsul își petrecea cu deosebită predilecțiune, n'au putut să fie scutiți de prigonirile bisericii romano-catolice. Încercarea brutală pentru nimicirea datinelor și moravurilor și pentru stângerea cultului păgân din sânul acestui popor, l-a îndemnat să-și caute scăpare la conașionalii din Moldova. Ridicându-se cu mic cu mare sub conducerea lui Oldamur, o mică ceată scapă peste munți, ear mulțimea e constrânsă a se întoarce înapoi.

Prigonirile bisericii apusene produc la finea veții lui Ladislau o rescoală între Românii din Făgăraș. Mulți din ei trec sub conducerea lui Radu Negru peste munți și se așază în Muntenia.

Radu Negru nu putea să-și aleagă pentru realizarea planului seu alt timp mai potrivit, decât finea veacului acestuia. Thuróczy arată, „că sub domnia acestui rege, care, trăind pe sub corturile Cumanilor ducea o viață desfrânată, Ungaria a pierdut

mult din mărirea ei strălucită de odinioară. Țara era sfâșiată în urma resbelelor civile, prin care să dărimară multe orașe și sate; avuții își perdură averea, ear nobilimea ajunsese la miseria țăranilor. În acest timp se întrebuintează teleaga — căruța cu 2 roate, și în urma hoțiilor și jafurilor, care erau la ordinea zilei, locuitorii ajunseră la atâta miserie, încât ei înșiși trebuiau să se înjuge la car în locul vitelor“.

Andrei III, (1290—1301), cel de pe urmă Domnitoriu din sângele lui Arpad, având a se lupta pentru păstrarea tronului său, la răsboirea Românilor fugari n'a putut nici să gândească.

În lipsa isvoarelor e cu neputință a se arăta mișcările Românilor din Banatul Severinului; deși, judecând după schimbările esențiale, ce s'au produs în guvernarea acestei provincii, trebuie să presupunem, că s'au întâmplat aici lucruri extraordinare. E semnificativ, că dela finea veacului al XIII până la 1324, nu se face nicăiri pomenire, că regii maghiari, în virtutea de suverani ai Banatului Severin, ar fi înzestrat cu această dignitate pe cineva din baronii țării. Chiar și Pesty Frigyes admite posibilitatea unei eventuale usurpări din partea oare-cărui voevod al Munteniei. Acest domn muntean

a fost Ivancu Basarab (1310—1320) s'au vr'unul din înaintașii săi. În stările anarhice, care după stângerea Arpadianilor (1301) zguduiau temelia Ungariei; în nise timpuri critice, când magnați cerbicoși, ca Mateiu Chák, refuză suveranului supunerea și ascultarea cuvenită, ear capul țării se simte prea slab, ca să înfrângă trufia rebelului: i-a fost lui Ivancu Basarab¹⁾ prea ușor, ca să cucerească Banatul Severin. În întreprinderea sa Domnul muntean a fost sprijinit de ginerele seu Alesandru, care era împărat al Bulgarilor.

În anul amintit, adecă la 1324, se face amintire într'o diplomă a regelui Carol Robert, că Ioan fiul banului Todor, a cucerit pentru sine cetatea Miháld sau Meedia de astăzi. Prin această diplomă adecă se confirmă dreptul de proprietate al ispanului din Selagiu, cu numele Martin, fiul lui Bugariu, asupra donațiunii Davar în comitatul Neutra, pentru că numitul Martin și-a câștigat merite pe timpul, când armata regească asedia Meedia, care cetate o luase Ioan fără voia regelui și pentru-că ca legat al seu i-a făcut bune servii diplomatice în afacerile sale cu Basarab, Domnul Munteniei. Că ce s'a în-

1) La Fessler: op. cit. vol. II. pag. 48 se vorbește de Mihaiu Basarab.

tâmplat cu Ioan, fiul banului Todor, și cu Meedia, ca parte întregitoare a Banatului Severin, nu se știe¹). Casul acesta însă ne arată cu certitudine că și în Banatul Severinului, ca în alte părți ale Ungariei, esista anarhie completă.

Carol Robert Neapolitanul (1308—1342), unul dintre cei 3 pretendenți la tronul Ungariei, ajunge rege cu ajutoriul papei și al clerului apusean din țară. Dela fire șiret, și meșter în afaceri diplomatice, prin oprirea căsătoriilor între credincioșii bisericeii resăritene și apusene, precum și prin pornirea unui războiu asupra Domnului șismatic Alexandru Basarab (1320—1360), a crezut, că va câștiga grația aceluia, prin a cărui conlucrare ajunsese la cârmă. Domnul român se urcase pe tronul Munteniei fără învoirea regelui maghiar, după cum ar fi trebuit să se întâmple în conformitate cu legăturile de vasalitate, care în faptă existau între Ungaria și Muntenia. Așadară două sunt motivele, unul de natură religioasă, altul de fire politică, care dederă lui Carol Robert îndemnul, ca să calce hotarele vecinului seu. Pornind în Septembrie 1330 cu oaste numărăoasă compusă din Maghiari și Cumani, străbate fără ca

1) Hunfalvy P. Az oláhok története, vol. I. pag. 431.

să afle rezistență până în mijlocul Banatului severinean, și luând Turnu-Severin, denumește Ban al acestei provincii pe unul din sfetnicii săi, pe Dionisie Széchy. Fiind Alesandru Basarab atăcat pe neașteptate și nepregătit de luptă fățișă, prin solii săi cere pace și promite: restituirea cheltuelilor de resboiu, predarea Banatului Severin, plă-tirea tributului anual, precum și să trimită pe unul din fiii săi ca ostatic la curtea regească; dacă însă regele nu va fi mulțămît cu ceea-ce i se ofere, îl sfătuește să se reîntoarcă, căci va întâmpina rezistența unui popor desperat.

Zădarnice au fost stăruințele sfetnicilor săi, ca să fie mulțămît, că a putut să câștige fără vărsare de sânge condițiuni atât de favorabile, căci regele trufaș nu vrea să știe de pace. Plin de îngâmfare răspunde soliei române: „că el e păstoriul oilor sale, și că va scoate de barbă pe Basarab din vizuina sa“.

Arare-ori a fost trufia pedepsită mai după vrednicie, de cât în cazul de față.

Neapolitanul trecând Oltul și urmărind pas de pas pe rivalul seu, ajunge în niște regiuni muntoase, fără drumuri și deșarte de locuitori. Ostenelile covârșitoare și foamea aduc prea de grabă armata ungară în starea cea mai critică. Regele însuși se

simte necesitat să cerșască pace dela acela pe care mai nainte îl batjocurise, știind, că numai pacea îl poate scăpa din gura morții. Alesandru promite și acum supunere și îi trimite călăuzi, care aveau să-l conducă în Ungaria. Călăuzii înse, conform poruncii Domnului batjocurit, îi înfundă într'o vale lungă, strâmtă, mărginită de 2 cline stâncoase, cuprinse de păduri negre. După ce călcătorii țerii românești se perdură afund prin strâmtoarele numite, observară cu spaimă, că printre stânci și pe culme lucesc armele române și că gura văii e baricadată cu trunchiuri urieșe de copaci resturnați. De odată sboară sute și mii de săgeți și de petri deasupra capetelor armatei ungurene; bolovane rostogolite țurteau la pământ de odată rânduri întregi de viteji, care în zăpăceala lor, cu groază în oase, voiau prin fugă să-și găsească scăparea. După fiecare izbire d'a Românilor se umplea văzduhul de țipete de durere de o parte, de chiote de bucurie din cealaltă parte. Patru zile a durat măcelul îngrozitoriu. Trei prelați cad în vălmășagul luptei; mulți preoți de ritul apusean, care urmaseră armata regească cu scopul, ca să convertească Români, a trebuit să sufere moarte de martir, căci de obicei asupra lor se îndreptase furia Românilor. Ei sunt uciși cu piroane, ce li se băteau în creerii

capului. Din armata strălucită, din mândria lui Carol Robert, numai puțini au putut să scape teaferi. Pepturile celor mai mulți au fost străpunse de săgețile inamicului, când, ca ostași credincioși, acoperiau cu trupurile lor persoana regelui, asupra căruia se îndreptau mai cu seamă atacurile Românilor. Regele în sfârșit schimbându-și hainele cu Desideriu, a scăpat de perire.

Carol Robert Neapolitanul dimpreună cu rămășițele armatei sale nu s'a oprit până în Timișoara. D'aici se duce la Vișegrad în sinul familiei sale¹⁾.

Restriștea suferită a fost atât de cumplită, că în tot timpul guvernării sale nimenia n'a gândit, ca să răsbune moartea acestor viteji, care au căzut jertfa devotamentului și credinței lor față de tron și patrie.

Unde s'a întâmplat această luptă memorabilă? Eruditul profesor universitar dl Xenopol e de părere, că actul sângeros s'a petrecut dincolo de Gherghița, în munții de meazănoapte ai Munteniei, două zile cale până la Sibiu. În contra acestei păreri vorbesc toate izvoarele istorice ale Ungariei, și arată că Carol Robert dimpreună cu rămășița armatei sale nu s'a oprit până

1) A. Fessler : vol. II, pag. 49.

în Timișoara. Din strâmtoarele munților dela n. Munteniei, dacă presupunem că p'aici s'a întâmplat lupta, regele ar fi aflat cu înlesnire adăpost între zidurile Sibiiului sau în vr'o altă cetate a Transilvaniei și nu ar fi fost nevoit să fugă în ruptul capului până la Timișoara. E probabil că lupta s'a întâmplat pe teritoriul Severinului, în cheile Crainei, în strâmtoarele dintre Orșova și Meedia, asupra cărora se potrivește descrierea acelor locuri unde se vărsară șiroaiele de sânge: o vale îngustă prelungită, mărginită de cline pline de stânci uriașe cuprinse de o pădure neagră, în care se infundase armata maghiară. Din această vale, de altcum bogată în evenimente istorice, ajunge călătoriul cel mult în 2 zile în Timișoara, locul de scăpare al regelui zdrobit.

Lovitura, ce a dat Alesandru lui Carol Robert, a stâmpărat acestuia pofta de a împune Românilor o lege străină, dându-le în schimb favoruri politice. Muntenia se desface de suveranitatea Ungariei, se eliberează de tributul, ce-l plătia la fiecare an și mai câștigă pe deasupra și Banatul Severinului.

Urmașul seu Vladislav sau Vlaicu (1360—1375) îndrăznește a-și atribui chiar

titlul de rege¹⁾. Atâta cutezare trebuia pe-depsită. Pe lângă aceasta, interesul Ungariei reclama întărirea autorității și puterii regale în țerile de lângă Dunăre, căci armele biruitoare ale Osmanilor amenințau hotarele patriei noastre.

Ludovic cel mare (1342—1382), fiul lui Carol Robert, dă ordin comitatelor, ca să trimită până la 24 Februar 1365 ostășimea la Timișoara, pentru a se răfui cu Vlaicu, Domnul Munteniei, prea slab de a se opune armelor gloriosului rege, promițând să recunoască supremația maghiară, câștigă iertare. Supunerea sa se constată prin nepăsarea dovedită față de cumnatul și aliatul seu Strașimir, țarul Bulgariei, care e dūs în robie dimpreună cu soția sa, sora lui Vladislav, Resultatul acestei expedițiuni, e că Vidinul și ținutul seu se anexează ca „Banat bulgăresc“ Ungariei.

~~Fanatismul religios al lui Ludovic pro-voacă furtune nouă între supușii de legea veche. Netoleranța cu credincioșii bisericii resaritene, nota disonantă și caracteristică a celor mai multe din acțiunile sale, ame-~~

1) A. Fessler: vol. II. pag. 150 Der walachische Woiwod Alexander Basarab hatte sich ge-äuschos der ungarischen Oberhoheit entzogen, den jährlichen Tribut nicht bezahlt und das szörényer Banat in Besitz genommen; sein Sohn und Nachfolger Ladislaus oder wie ihn seine Landsleute nannten, Wlako ging noch weiter und legte sich ohne Vorwissen seines Oberherren den königlichen Titel bei.

nință a distruge din temelie opera vitejiei și a diplomației sale geniale. La îndemnul papei trimite în Bulgaria o droaie de misionari franciscani, care îi raportează cu emfasă, că după 50 de zile au convertit 200.000 de Bulgari. Regele încântat de acest rezultat scrie papei să i se trimită încă 2000 de misionari, care vor avea să continue opera convertirii în Serbia, Bosnia, Muntenia și Moldova.

Pentru credincioșii bisericii orientale din patrie timpul acesta e un period de persecuțiune atât de apăsătoare, încât mulțime din Românii maramureșeni au preferit a se esila de bună voie, de cât să supoarte șicanele stăpânului lor. Tristă și dureroasă a fost soarta Românilor din comitatele Căraș și Cuvin. Preoții lor sunt alungați și înlocuiți cu alții, care reformează dogmele și ritul în spirit apusean. Preoții gr. orient., care mai târziu veniseră earăși la vatra străbună, precum și cei-ce nu trecuseră la papistășie, au fost cu familiile dimpreună batjocuriți și dați afară din țară.

Barbare se pot numi ordinațiunile sale față de Românii din districtele Caransebeș, Mehadia și din comitatul Hunedoarei. În aceste ținuturi nimenea, nici nobil nici chinez, nu poate căpăta proprietate, dacă nu e de legea romano-catolică. Ordinațiunea

aceasta o confirmă regele Sigismund de de nou (1428), fiind-că a fost înțeles, că aici ar exista nobili și chinezi șismatici, care țin preoți șismatici și duc poporul pe căi rătăcite. Minorităților din Sebeș, Mehadia, Hațeg și Orșova li se impune cu toată asprimea să fie cu băgare de samă, ca nobilii și chinezii să nu țină preoți ortodoxi, căci își vor perde moșiile lor. Părcălabul din Sebeș să nu sufere popii în districtul său; să nu se facă căsătorii între apuseni și șismatici; nobilimea, chinezii, ba chiar și țeranii numai cu preoți apuseni să-și boteze copiii. Aceia care botează copii în ritul oriental, își vor perde proprietatea; ear preoți ortodoxi să nu se sufere nici decum în teritoriul districtelor Caransebeș, Mehadia, și Hațeg. ¹⁾

Apăsarea religioasă, într-un timp în care credința avea mai mare valoare decât conștiința națională, a produs ferve generală, și în deosebi pretutindenea între Români. Vladislav scutură din această cauză supremația ungurească, ear Muntenii, credincioși legii străbune,ucid 5 misionari franciscani și pe ceilalți îi alungă din țară (1369) ²⁾

¹⁾ Hunfalvy P. op. cit. vol. I. pag. 480.

²⁾ Fessler vol. II. pag. 156.

Era lucru prea firesc ca să ridice Ludovic arma asupra clientului seu. De astă dată își îndreptă din 2 părți atacurile sale asupra Munteniei. Voevodul Transilvaniei Nicolae Laczfy pornind din Brașov banderile acestei țeri, ia cu asalt fortificațiunile improvizate ale Românilor, dar urmărind pripit și fără precauțiune armata inamicului, ca și Carol Robert odinioară, se înfundă într'o cursă și este ucis în luptă, împreună cu mulți fruntași și cu cea mai mare parte a ostășimei sale. În decursul acestei lupte aruncă Ludovic din spre Vidin o altă armată, mai puternică decât cea ardelenescă, în coastele Domnului român. Muntenia cu Vladislav în frunte apărau cu vitejie țărmul stâng al Dunării; dar nici ploaea de săgeți, nici împotrivirea bărbătească a Românilor nu împedecă debarcarea Ungurilor. Vlaicu e bătut și după ce promite, că se va supune suveranității ungare, câștigă iertare. Nu cunoaștem motivele, ce au îndemnat pe Ludovic, care de altcum era dușman neîmpăcat cu inimicii sei, ca să se arate conciliant față de acela, pentru a cărui răsboire ridicase în mânia sa două armate puternice. Posibil, că serviciile prestate în resboaiele de odinioară, sau doară înfrângerea armatei transilvane, sau poate chiar aducerea aminte de catastrofa cumplită a tătă-ni-so,

l-a înduplecat ca să nu întindă preste măsură coarda pretensiunilor sale. Vlaicu păstrează d'aici înainte, în tot decursul vieții sale credință neclătită suvevanului seu. Două diplome latinești, edate la anul 1369 și 1372, documentează faptul acesta. El se numește: „din grația lui Dzeu și a regelui ungar Domn al țerii românești,” ear mai târziu Ludovic e numit: „domnul seu firesc.”

E mirare, că Ludovic evită în această expedițiune strâmtoarele din munții Severinului, preferind a trece Dunărea, pentru că din Vidin să-și îndrepte atacul asupra Românilor. A trece peste un fluviu puternic în 2 rânduri în niște timpuri, când mijloacele de navigațiune erau încă nesuficiente, și când înaintarea pe uscat, prin Severin, din ori-care punct de vedere era cu mult mai avantajoasă și mai ușor de efectuit, e totuși o greșală strategică și lucru neobicinuit. Calea lungă cu multe osteneli a ostășimei regești înse își poate afla explicațiunea ei naturală: Strâmtoarele din valea Cernei au fost pentru rege un memento de tristă memorie.

După ce aduce Ludovic pe Vladislav la supunere, ia Turnu-Severin din mâinile Românilor și-l fortifică, ca să-și asigure un razim de valoare pentru eventualele expedițiuni în contra lui Vlaicu, în a cărui sta-

tornicie, după esperințele de până aci, nu putea să aibă multă încredere. Întru apărarea Banatului Severin se institue Vladislav Koroghy, pe care hrisoavele îl numesc (1369) Ban al acestei provincie.

Koroghy n'a stat mult în fruntea Banatului Severin. Nu se pot arăta schimbările întâmplute aici după retragerea armatei maghiare, dar din titulatura voevodului muntean, care se numește: „din grația lui Dumnezeu și a regelui ungar, voevod al țerii românești și Ban al Banatului Severin“, iese neîndoelnic la iveală, că această provincie a căzut de nou în mâinile Românilor. Superbul rege nu numai că tolerează această știrbire a țerii sale, ci se vede necesitat să mai dea lui Vladislav ducatul Făgărașului, căci încurcăturile sale în Polonia pentru câștigarea tronului acestui puternic regat, reclamau îndulcirea acestui inamic neînfricat.

După moartea lui Vladislav denumește Ludovic pe Românul Ioan Trentul de Ban al Severinului. Din cauza acestei denumiri învasează Radu II (1375—1385¹) în districtul Meediei și-l pustiește în modul cel mai cumplit. Devastările Crainei, recâștigarea Banatului Severin și o diplomă a lui Ludovic din anul 1377, în care se zice, că „până va veni la mâinile noastre

1) La Pesty Frigyes: Dan II.

țara muntenească, credincioșii noștri Sași vor avea să plătească tributul lor“, punându-le în perspectivă scutirea de dări la casul „când Dumnezeu îl va ajuta să aducă Muntenia carăși la supunere;“ — sunt dovezi, că Radu II s'a fost scos cu totul de sub stăpânirea Ungariei¹⁾.

Mircea cel mare (1386—1418) e unul dintre cei mai dibaci și mai iluștri domni ai Munteniei. Dibăcia sa iese la iveală din tractatele încheiate cu țerile vecine, ear gloria coroanei sale din titlul, care ni-l arată o diplomă, dată în anul, ce urmează imediat după suirea sa pe tron. Mircea se întitulează: „stăpânitoriu și domn peste Ungro-Vlahia și peste țările tătărești, duce al Almașului și Făgărașului, stăpânitoriu al Banatului Severin, a Dorostoriului (Silistriei) și asupra Dunării până la marea neagră“. Provincițele înșirate în acest titlu sunt dovadă, că puterea Munteniei se sporise considerabil sub brațul de oțel al predecesorilor sei.

La anul 1387, adecă în anul în care Mircea se zice „stăpânitoriu al Banatului Severin“ aflăm, că regele Ungariei Sigismund (1385—1437) denumește pe Stefan Losonczy de Ban al acestei provincițe și

¹⁾ Xenopol: Istoria Românilor, vol. II. pag. 84.

de comite al Timișului. Ca următori în această dignitate se mai amintesc: Ioan de Capla, Széchenyi, Peren și Drugeth. Se poate însă susține cu siguranță, că cel puțin o parte a Banatului Severin în aceste timpuri a fost o provincă munteană, moștenită dela Vlad II. Tocmai în anul acesta și în cei următori sunt a se nota în Ungaria evenimente întetitoare, care au reclamat încordarea tuturor forțelor lui Sigismund, pentru ca să elibereze pe mireasa sa, regina Maria, din mâna Croaților rebeli. Cine deci ar fi fost în stare să scoată Severinul din mâinile lui Mircea?

Donațiunile, referitoare la Severin, n'avem să le considerăm altfel decât, ca oarecare momeală pentru boerii vanitoși ai Ungariei, pentru ca să-și sporească numărul partisanilor și prin trânșii să-și asigure începutul guvernării sale, destul de zguduite și nesigure. Că Severinul era al lui Mircea, arată titulatura sa din anul 1390 în care de nou se numește: voevod al Munteniei, duce de Făgăraș și Almaș, comite al Severinului, despotul Dobrogei și stăpân al Silistriei, precum și faptul, că d'aici înainte, până la 1430, nu se face nicăiri pomenire, că asupra Severinului ar fi stăpânit „Bani ungurești“.

După mai multe turburări și revoluțiuni Polonia se desface la 1386 de Ungaria. Ducele Litvaniei Vladislav Jaghello se consideră de adevăratul întemeetoriu al regatului Polon, care prin resboaie norocoase se ridică treptat la o putere de rangul prim.

În urma acestei contemplațiuni și a ridicării imperiului ottoman ajung statele române în situație de tot critică. Strimtorate acum de 3 puteri mari, toate trei ca lupul la pândă, ca să le înghită; Domnitorilor principatelor române, între împrejurări atât de critice, nu le-a rămas altceva, de cât să observe în cotro înclină norocul, ca într'acolo se graviteze și dênșii. D'aceea vedem Români aliindu-se și închinându-se, conform intereselor țerii, odată Ungurilor, altădată Turcilor sau Polonilor. Această politică reclamată de împrejurări și de ignoranța vecinilor trufași o numesc, în deosebi Ungurii, pe nedrept — tradare!

Mircea, figură măreață a istoriei naționale, e constrins de împrejurări a se acomoda forței majore. El inaugurează o politică înțeleaptă, care ca un fir roșu iese la iveală chiar din acțiunile celor mai de valoare Domni Români. Nimenea din scrutătorii imparțiali ai faptelor istorice nu poate să tragă la îndoială iscusința și rara dibăcie a urzitoriului acestei politici. Trac-

tatele sale de alianță ne arată învederat superioritatea sa în afaceri diplomatice și îngrijirea înțeleaptă pentru binele țerii. Ear atunci, când nu era în stare să și reguleze afacerile pe calea păcii, atunci, în fruntea vitejilor sei, cu sabia în mână știa să câștige respectul vecinilor sei.

La anul 1389 se legătuește Mircea cu Vladislav Jaghello ca să se ajute reciproc în contra regelui Ungariei. Pactul acesta e pentru Sigismund motiv suficient, ca să adune banderiile Ungariei la Timișoara, și să atace pe Mircea. Momentul de a se război cu Domnul român e potrivit, căci Jaghello fiind ocupat cu nădușirea unei revolte a fraților sei, nu e capabil să trimită prietenului seu ajutoriul la care se obligase. Mircea, simțind că-i este cu neputință să întâmpine furtuna, care avea să se descarce asupra capului seu, după ce izbutise se modifice legăturile eu Polonii în mod favorabil pentru Unguri, putea acum cu fruntea ridicată să facă reproșuri vecinului seu, că n'ar avea cauză să pornească cu războiu asupra unui domnitoriu credincios, care are de scop, prin alianțe a se îngrădi contra Turcilor. Sigismund, fiind satisfăcut prin scusele solilor români, renunță la expedițiunea proiectată (1390).

Într'aceea Turcii se apropie tot mai

mult de hotarele Ungariei. Un corp de armată, care pustiise marginile Severinului, trece Dunărea și ocupă comitatul Keve. Dar la apropierea lui Sigismund oardele păgâne, lăsând după sine mulțime de vetre pârjolate, fug în ruptul capului înapoi.

Furtuna turcească devine în prima linie pentru Mircea amenințătoare. El se opune năvălirilor turcești, dar este prins și trimis la Brusa, de unde scapă la 1392, promițând sultanului tribut și supunere. D'aceea aflăm, că cete de Români și de Turci se luptă în acest an, umăr la umăr, contra Ungurilor, care înse înfrâng puterea aliaților în 2 rânduri, pe Dunăre și la Vidin. Acesta e începutul acelor lupte gigantice, cărora s'a jefit în decurs de 400 de ani șiroaie de sânge, avutul și onoarea patriei noastre.

În luptele de mai nainte a câștigat Sigismund convingerea, că ce prieten valoros ar fi Mircea și brațul Românilor, dacă ar sta pe partea lui. Espansiunea fără sațiu a Turcilor, vecinătatea acestui dușman periculos, l-a îndemnat, să călătorească la Brașov, ca să-și asigure prietenia Domnului român. În Dumineca a doua din postul mare, la 7 Martie 1395 leagă Sigismund cu Mircea următorul pact:

1. Când regele va merge în persoană

în contra Turcilor, să easă și Mircea în persoană; ear când va trimite numai oaste, să fie și Mircea îndatorat tot la atâta;

2. Să dee lui Sigismund mâncare pentru oaste, însă nu de geaba ci cu plată.¹⁾

Asigurându-și bunăvoința și cooperarea lui Mircea și ajutorat de 600 cavaleri francezi, întră Sigismund prin pasul Branului spre Muntenia, respinge Turcii peste Dunăre dar e necesitat să părăsească câmpul de luptă, fiind-că tocmai atunci soția sa Maria murise.

Ca să delature pericolul, ce amenință hotarele țerii sale, a căutat Sigismund se trezească de nou fanatismul religios în sinul popoarelor apusene. Pentru realizarea planurilor sale câștigă ajutoriu prețios, mai cu seamă, în Franția. Zece mii din cei mai distinși cavaleri se înrolaseră în șirul combatanților sei. Armata creștină, la care și Mircea trimise cotingetele sale, înaintând în 2 coloane d'alungul Dunării, ia din mâinile Turcilor Orșova, Vidinul și Rahova, trece sub ascuțișul săbiei toți prizonierii osmani și esclamând cu entusiasm: „că pe vârful sulitelor vor sprijini chiar și bolta cerească“, împresoară și începe să bată cetatea Nicolopol. Numărul armatei creștine se urcase

¹⁾ Xenopol: op. cit. vol. II. pag. 97.

deja la 80.000 de oameni, ce-i drept destul de însemnată la număr, dar necapabilă de acțiune, pentru că-i lipsia disciplina, și după mărturisirea unei istorii contimpurane: „mai mult aplecată la scandaluri, de cât la lucruri înțelepte.“ Într-o zi din Septembrie 1396, pe când cavalerii își petreceau la păhare, îi surprinde vestea, că a sosit Biazet cu 200.000 de Turci, care odihnesc la o îndepărtare de 6 oare.

În consiliul de resboiu propuse Mircea: să se lase Românilor primul atac asupra trupelor ușoare ale Osmanilor, ear cavalerii francezi să rămână la urmă, pentru a se lovi cu corpul Ianicerilor. Francezii înse pretind pentru sine onorul primului atac. Inferbintați de vin se aruncară cu multă bravură asupra inamicului, resturnară rëndul dintâiu și al doilea și când credeau, că au învins, dau pe neașteptate de 60.000 de Ianicieri, care neclintiți ca un zid de oțel așteptau să înfrunte asaltul temerar. Cavalerii francezi, cuprinși de spaimă, o iau la fugă, târâind după sine și alte rënduri creștine, care alergaseră întru ajutoriul lor. Dar cavaleria turcească ajungându-i îi măcelărește cumplit sau îi duce în captivitate. Mândrul corp al cavalerilor francezi fu zdrobit cu desăvârșire. Sosind în taberă cumplita veste, Ungurii și Români se retrag din luptă;

pentru Turci a fost acum lucru ușor să spulbere centrul, compus din Germani, și să câștige în câmpiile dinaintea Nicopolului victoria cea mai strălucită. Nespuse au fost perderile creștinilor; Sigismund însuși abea scapă pe o barcă, cu care plutind pe Dunăre în jos, se întoarce peste Constantinopol și Dalmația în Ungaria.

După victoria dela Nicopol dau Turcii năvală asupra Munteniei și o pustiesc în lungul și latul ei. Mircea să hărțuia într'una cu dênșii și îi lovia ca trăsnetul de câte ori se desfăceau în cete mai mărunte și umblau după pradă; mai mult, îi bate într'o luptă fățișă și-i alungă peste Dunăre.

În aceste timpuri, destul de critice pentru Mircea, Polonii, supărați că se desfăcuse de alianța, ce o legase cu dênșii, îndeamnă pe propriul seu fiu, pe Vlad, ca să usurpeze tronul tâtâni-seu. Că Vlad se face unealta întrigei Polonilor, se vede din o diplomă, emanată din Argeș, în Iunie 1396. Vladislav se numește pe sine în acest act: voevod al Basarabiei (Munteniei) și comite al Severinului; se observă mai departe, că dăruindu-i regele Vladislav Iaghello voevodatul Basarabiei și domniile, ce le posedem în Ungaria, crede a fi cu dreptate să rămână supusul regelui polon și a soției sale Hedviga, care după moartea surorii sale Maria e

singură îndreptătită la tronul Ungariei și al Poloniei.

Mircea întorcându-se din luptă, pune capăt Domniei fiului său; îl prinde și îl trimite ca pedeapsă la curtea ungurească.

Întâmplarea aceasta arată, că Mircea se afla în relațiuni de prietenie cu Sigismund. Dar el scapă în curând de sub suzeranitatea Ungariei. Ajutorii ce-l trimite lui Stefan Laczkovits și rebelilor din Transilvania, ne arată că pretenția de mai nainte se prefăcuse acum în dușmănie pe față. Sigismund, în neputința de a-și trage socoteala cu fostul seu vasal, e silit să înghită și să tacă. Ce va fi gândit Sigismund, când pentru ultima dată, având a se sfătuî asupra măsurilor de apărare în contra copleșirii turcesci, a trebuit în Turnu-Severin, la anul 1406, să tracteze cu fostul seu vasal, ca și cu un principe independent și egal îndreptătit? Întâlnirea dela Turnu-Severin e cea din urmă întrevedere a domnitorilor vecini.

Din întrevederea aceasta rezultă :

1. Independența Munteniei,
2. Stăpânirea neconturbată peste o parte a Banatului Severin în decursul mai multor decenii, și
3. Îndreptățirea lui Mircea de a se intitula comite al Banatului Severin.

Mircea ajunge acum la apogeul gloriei sale. D'aici înainte îl părăsește norocul. El trebuie să cedeze Turcilor ceea-ce prin încordarea geniului seu smulsese pe cale diplomatică din mâna Ungurilor.

Cuprinderea Severinului și a Giurgiului, două cetăți pe malul stâng al Dunării, din care se vărsau în tot momentul oardele păgâne ca potopul asupra câmpiilor muntene, constring eroul încăruntit să-și plece capul sub jugul ottoman și să-și închine Sultanului țara. Nici victoria strălucită dela Rovine (1418) nu schimbă întru nimic soarta țerii sale.

Sistemul electiv ereditariu, practicat în Muntenia, cel mai stricăcios din toate formele de guvernare; rivalitățile unor pretendenți egoiști, care orbiți de pofta guvernării, n'aveau în vedere interesul țerii și iubirea neamului, ci mândria personală și interesul familiar erau motorul tuturor acțiunilor sufletelor lor mârșave; în fine tendențele Ungariei de a face pentru asigurarea sa proprie un scut în contra puterii ottomane: toate aceste aduseră asupra sermanei țeri nespuse miserii, vărsare de sânge, sfășiere între boeri, și sclăvie asupra tuturor păturilor sociale.

Banatul Severinului, care după cum s'a arătat, ajunsese să fie bântuit de Turci,

a fost de o potrivă cu restul țerii, vatra luptelor sângeroase pentru Dănești sau Băsrăbești¹⁾ și pentru următorii lui Mircea, numiți Drăculești.

Cătră finea anului 1426, când armistițiul încheiat între Ungaria și Turcia avea să espire, aflăm, că Sigismund, cu scop ca să asigure hotarele sale de călcările Turcilor, lucră la realizarea unor planuri de nespūsă însemnătate pentru Ungaria. După ce restituē o unealtă d'ale sale, pe Dan II. (1427) a doua oară în scaunul Munteniei, se adresează marelui magistru al ordului cavalerilor teutonici cu rugarea, ca să-i trimită câteva banderii de cavaleri și o mie de mateloți ca să-i așeze în Banatul Severinului, și cu ajutoriul acestora să fie în stare a se lupta cu necredincioșii pe apă și pe uscat. Cu un an mai nainte (1426) îi dă despotul Serbiei Stefan Lazarevici, pe lângă anumite condițiuni, 17 fortărețe, în speranță că prin ajutoriul Ungariei va scăpa Serbia de copleșirea turcească.

Sigismund se poate mândri cu câștigul obținut prin iscusința diplomației sale. Nu i-a suris înse norocul pe câmpul de luptă. El fu bătut de Turci sub zidurile cetății

¹⁾ Dănești sau Băsrăbești se zic descendenții lui Dan, un frate al lui Mircea.

Golumbaț (1428) și numai prin vitejia lui Rozgonyi și alui Zavistius Niger a putut scăpa de iataganele Turcilor. 6000 de Români munteni au stat în această luptă regelui într'ajutoriu.¹⁾

Pertractările cu marele magistru al cavalerilor teutonici le-a dus Sigismund la îndeplinire în anii 1428 și 1429. Veniră și se așezară în Banatul Severinului sub conducerea magistrului Nicolae Redwitz mai mulți cavaleri și un despărțământ de mateloți, cu toate căte sunt de lipsă pentru a se stabili într'o țară nouă. Ocuparea Banatului s'a întâmplat fără rezistență și fără vearsare de sânge, și nici că putea să se întâmple altcum, dacă avem în vedere lucrurile triste, care se petreceau în Muntenia. Aici curgeau șiroaie de sânge între partisanii lui Vlad, un fiu al lui Mircea, și ai rivalilor săi Dan II și Radu III, care se luptau pe viață și pe moarte pentru tronul țerii. Deci ocuparea Banatului Severin, fără vearsare de sânge, reclamată de Pesty Frigyes în contul autorității regilor maghairi, care nici chiar după mai multe decenii nu s'a fost șters din inimile „Severinenilor,” e o idee fictivă; căci faptul săvârșit își află explicarea sa naturală în slăbiciunea Mun-

¹⁾ Fessler vol. II. pag. 375.

teniei, cauzată prin resboaiele civile și prin sfășierea dureroasă a fraților de acelaș sânge. Așa a fost cu puțință să se realizeze visul de aur al regelui Sigismund. Nicolae Redwitz, șeful plantațiunii sale a fost îndreptățit a se întitula: Banul Severinului, comite al monetăriei și al salinelor din Sibiu. Titulatura, care o purta, nu era ficțiune, ea își avea temeiul ei real și îndreptățit.

E în deobște cunoscut, că Redwitz, în calitatea sa de funcționar și de jude al acestei provincii, și-a îndeplinit chemarea sa nu numai în Severin, ci a făcut excursiuni în Haramb (?), Meedia și în Almăj.

Activitatea sa înse n'avú durată lungă, căci Vlad II Dracul (1430—1439) nu era omul, care ar fi putut să sufere știrbierea țerei sale. El ia în Iunie 1442 Turnu-Severin cu asalt, măcelărește garnisoana și toți cavalerii teutoni aflători în Severin, le pustiește așezămintele și plantațiunile, care le întemeiaseră, și pune astfel capăt tuturor acelor dispozițiuni, de care regele Sigismund legase atâtea speranțe pentru viitoriul țerii sale. Nimic în lume n'a putut să causeze lui Sigismund durere mai adâncă, decât stângerea creațiunii sale și nimicirea cavalerilor teutoni.

Catastrofa trebuie să fie fost înfricoșată, căci n'a rămas nicăiri urmă, care ne-ar îndreptăți a presupune existența ordinului teutonic în Severin; ear dieta din 1433 a trebuit să pună apărarea districtelor dela resărit în sarcina Românilor, Slavilor și Cumanilor, cărora li se împune a se rășboi în părțile timișene și spre Severin¹⁾.

Vlad Dracul a fost fiul lui Mircea și protegiatul Ungurilor. S'a arătat, că după ce încercase să usurpeze cu ajutoriul Polonilor tronul lui Mircea, a fost prins și trimis la curtea lui Sigismund. Aici i s'a dat ocașiune să studieze firea regelui, să vadă uneltirile și intrigele ce se țeseau la curtea sa cu o diplomație iscusită, și să afle aspirațiunile tainice referitoare la soarta țerilor române. Fiind dela natură cap luminat și aplecat spre viclenie a priceput să câștige simpatiile lui Sigismund; mai mult, faptele petrecute arată, că școlariul a întrecut pe magistrul seu în fățarnicie și în urzirea intrigilor.

Ca să satisfacă ambițiunea personală a regelui ungar, căruia îi prea plăcea a se mândri cu titlul de suveran al Munteniei, însoțit de o garda strălucită se presintă Vlad la anul 1431 înaintea lui Sigismund,

1) Pesty Frigyes, vol. I. pag. 41.

în oraşul Nürnberg, şi închinându-i ţara, primeşte din mâinile sale stindardul şi buzduganul, insigniile de potestate şi de stăpân asupra Munteniei. Tot cu această ocaziune îl face cavaler al ordinului Draconului, din care cauză i s'a dat numele Draculeşti. Investirea lui Vlad cu insigniile obicinuite şi denumirea sa de voevod al Munteniei şi duce al Făgăraşului şi Omlaşului a fost publicate în piaţele şi prin toate stradele oraşului Nürnberg în sunetele trâmbiţelor şi dobelor. În calea sa către casă adună Vlad, cu învoirea regelui, în Ungaria mulţi mercenari, bate şi ucide într'o luptă pe rivalul seu Radu III, care cu ajutoriul Turcilor se urcase pe tronul Munteniei, şi devine astfel stăpân pe moşia bătrânului Mircea. ¹⁾

Vlad, care cunoştea bine stările Ungariei, era convins că sprijinul suveranului seu are să-i impună îndatoriri, care de loc nu sunt proporţionate cu câştigul, ce ar rezulta pentru ţară şi pentru păstrarea scaunului seu; d'aceea el închină ţara sa Turcilor.

Asigurându-şi protecţiunea înaltei porţi se aruncă acum, după cum am vezut, cu toată furia asupra cavalerilor teutoni, anexează

¹⁾ A. Fessler, vol. II. pag. 385.

Severinul țerii sale, ear mai târziu cade dimpreună cu Turcii asupra Transilvaniei și devastând țara Sașilor și a Săcuilor duce cu sine pradă și mulți oameni în robie.

Dela 1438—1446 guvernează asupra Banatului Severin Ioan Corvin de Hunyad, fără îndoială unul din cei mai iluștri bărbați ai secolului XV.

Ioan Hunyadi e de origine română. Cu faptele sale au dreptul a se mândri în prima linie aceia, din a căror viță a ieșit. Originea sa română o constată toate izvoarele timpului seu, și cei mai de valoare istorică ai secolilor din trecut. În fața atâtor dovezi majoritatea scriitorilor maghiari a timpurilor noastre, nu se sfiește, a pune pe fața eroului român o mască străină.¹⁾

¹⁾ Dr. J. A. Fessler în ediția primă a opului seu: „Die Geschichte der Ungarn“ din anul 1816, vol. IV. la pag. 364 prin cuvintele: „Ioannes von Hollos (Corvinus), Sohn des walachischen Bojaren Butho,“ arată originea sa română. În ediția a doua dela 1869, apărută în Lipsca, prelucrată de E. Klein, autorul influențat de șovinismul timpului în care trăim, ștergând pasagele marcate referitoare la rolul Românilor ungureni în luptele cu Turcii, sub pretext să îndrepte conform desvoltării științelor moderne, greșelele din ediția primă, falsifică adevărul istoric. Eată ce scrie dsa la pag. 427, vol. II. despre originea lui Ioan Corvin. „Der Ursprung dieses herrlichen Mannes (alui Hunyadi) ist in Dunkel gehüllt, welches sich nicht ganz aufklären lässt; doch wurde durch sorgfältige Forschungen ziemlich zur Gewissheit gebracht, dass er und der Sohn eines siebenbürger Edelmannes Vojk Oláh von Hunyad und der Elisabeth Morz-inai war. Der Name Oláh (Walach) wie der Umstand, dass sein Vater sich längere Zeit in der Walachei aufhielt, gaben Vielen, die der ungarischen Nation den grossen Mann nicht gönnten, Veranlassung, ihn für einen Walachen auszugeben, wie wohl mehrere nicht

Să cercetăm originea lui Ioan Hunyadi. „Maghiarismul lui Ioan Hunyadi“, zice Xenopol, „este o dogmă tot atât de sfântă a istoriei ungurești, ca și calitatea de tâlhariu a lui Mihaiu Viteazul, ca și caracterul hoțesc al revoluțiunii Românilor din 1784, pentru că așa cere interesul poporului maghiar.“ În virtutea diplomelor emanate din partea regilor Ungariei pe sama familiei din care Ioan Corvin își trage originea sa, scoase la iveală de eruditul profesor, înse astăzi nici chiar arhișoviniști ca Hunfalvy, Réthy etc., nu contestează originea română a Huniadeștilor.

În recunoștința credinței și a meritelor strălucite ale lui Voic, fiul lui Șerban, militariu al curții regești, donează regele Sigismund, cu titlul donațiune nouă, moșia Hunyadvár numitului Voic și prin el rudelor sale Mogoș și Radul și unchiului seu Radul, precum și fiului seu Ioan și urmașilor lor. Actul de donațiune l-a edat Sigismund în 18 Octomvrie 1409.

Contele Iosif Teleki în opul seu intitulat: „Epoca Huniadeștilor“ arată, că Șerban, moșul lui Ioan Hunyadi, și unchiul

ungarische Familien die den Namen Oláh führten und noch führen, und daraus, dass jemand längere Zeit in einem Lande verweilt, noch nicht folgt, dass er zu dessen Eingeborenen gehöre.“ Pe struna aceasta bat cei mai mulți istorici maghiari.

seu Radul, erau deja Knejii acestei moșii, deci din timpuri mai vechi aveau dreptul de posesiune asupra ei. Nu se poate dovedi când au câștigat străbunii lui Voic pentru prima dată dreptul de posesiune asupra acestei moșii și cu faptul îndeplinit ridicarea lor în rândul nobilimei maghiare. Titlul de militariu al curții regești, al diplomei numite, arată în chip neîndoielnic, că Voic, în urma poziției sale, a fost nobil unguresc. ¹⁾

Scriitorii contimpurani numesc pe Voic „Oláh“ (Valah), ceea-ce istoricii moderni țin a fi greșală, dar într'adevăr fără cauză. Tatăl lui Voic e Șerban, unchiul seu e Radul, amândouă numele sunt obicnute la Români. Voic a avut 3 fi: Ioan numit în diploma dela 1409 Iuon și Voic. Ioan a fost botezat după ritul bisericeii apusene, ear Iuon după cel al bisericeii resăritene. Iuon a trecut mai târziu la biserica apuseană, luând după obiceiul acesteia numele Ioan (Johannes), ear Voic se pare a fi trecut în curând la cele eterne, deoarece de numele seu nu se face nicăiri pomenire în diplome. ²⁾ Mama lui Ioan Hunyadi

¹⁾ Graf Teleki József: Hunyadiak kora Magyarországon, vol. I. pag. 50.

²⁾ Hunfalvy, op. cit. vol II. pag. 61.

a fost Elisabeta de Margine. Familia Morzsinaî, pe românește de Margine, cunoscută în secolul XVI-lea în districtele Caransebeș, Meedia și Almăj, era familie de frunte în aceste locuri și înrudită cu multe alte familii nobile¹⁾. Numele curat românesc al familiei arată a fi de origine română²⁾.

Ioan era om cu bună stare materială. Se pare, că-i plăcea să dea altora împrumuturi, chiar și Domnului său. La anul 1437 anticipează regelui Sigismund, pe când se afla în Basel, suma însemnată de 1200 galbini, primind până la desplătire, ca chirie, el și fratele său, un orășel în comitatul Aradului. În actul de donațiune Hunyadi e numit: „egregius Johannes dictus Olah, filius condam Vojk de Hunyad“. Numele Oláh, usitat ca nume de familie pentru cei 2 fii ai lui Voic, despre care se face amintire în actul donațional, încă dovedește originea română a Huniadeștilor.

Nu se poate trage la îndoială, zice Hunfalvy în istoria sa, că o mare parte din aristocrația maghiară s'a numit după numele

¹⁾ Contele Teleki: vol. I pag. 13.

²⁾ Kenderesi (Tud Gyüjt. din 1831) arată, că Elisabeta Morzsinaî a fost fiica nobilului castrens Alesandru Morzsinaî. Afirmațiunea, că nu poate fi Română din cauza, că numele Elisaveta nu e folosit la Români, nu o ținem de argumentațiune serioasă; ea dovedește ignoranță în ceea-ce privește numele Româncuțelor noastre.

acelor localități, care formau proprietatea lor, precum și după naționalitatea căreia aparțineau. D'aici mulțimea numelor de familie: Oláh, Rácz, Horvát, Orosz, Cheh etc. după cum a fost numele popoarelor din care ieșiseră.

Amândoi frații, am putea zice Ioan Olahul senior și junior, se disting pe câmpul de luptă. Ei sînt înaintați în urma faptelor strălucite în funcțiuni tot mai înalte, ba regele Albert (1437—1439) încredințându-le conducerea și apărarea Banatului Severin, cu aceasta i-a ridicat între baronii țerii. Acum aveau dreptul a se intitula: magnifici¹⁾.

În calitate de Bani ai Banatului Severin s'au îngrijit frații Români de apărarea cetăților Severin, Gewrin²⁾, Meedia și Orșova. Ei nu numai că au pus cetățile în stare de apărare, cheltuind sume considerabile din averea lor privată, ci se legaseră prin contracte, încheiate cu Albert și cu Vladislav I, ca să susțină 200 de ostași din banii proprii.³⁾ Pentru jertfele acestea,

¹⁾ Hunfalvy: op. cit. vol. II. pag. 62: magnificorum utriusque Ioannis filiorum Wayk de Huniad, banorum nostrorum Zewriniensium fidelium nostrorum dilectorum fidelis servitia.

²⁾ Gewrin s. Gewren, la Pesty Frigyes Görény (v. II. pag. 56) a fost cetate în districtul Meediei. Nu se poate constata mai de aproape locul cetății.

³⁾ Pesty Frigyes: op. cit. vol. II pag. 533.

în deosebi pentru servițiile prestate la apărarea Orșovei în contra Turcilor, au fost fiii lui Voic Valahul recompensați cu moșii în comitatul Hunedoarei și cu opidul Bosaar în comitatul Timiș. Actul donațional l-a eliberat regele Vladislav I. (1440—1444). În documentul acesta e vorba de „uterque Ioannes de Huniad“, deci numele familiar al fraților români nu e mai mult vulgarul și obicinuitul Oláh, ci boerescul „de Hunyad“.

Prin documentele înșirate se constată neîndoielnic originea românească a lui Ioan Hunyadi, cel mai ilustru general al Ungariei în veacul al XV. P. Hunfalvy prin constatarea acestui adevăr, punându-se în opoziție cu scriitorii contimpurani și prezentându-se înaintea lumii ca om imparțial și iubitoriu de adevăr, crede a ne îndulci și a ne câștiga interesul pentru alte mistificări, referitoare la istoria Românilor. Chiar concluziunea, cu care încheie cercetările sale asupra originii lui Hunyadi, „că contimpurarii sei nu s'au împedecat“, adică nu l'au urit pentru originea sa română, — nu corespunde adevărului. Amărăciunea ce i-au cauzat-o uneltirile și intrigile oligarhilor maghiari, apoi batjocura familiei, chiar a fiului său a

regelui Mathia¹⁾, care adese-ori a fost onorat cu titlul de corcitură a cânescului neam valah²⁾, în fine decapitarea fiului seu Ladislaw, sunt tot atâtea dovedi de iubire față de familie și de neamul seu.

Ioan Hunyadi era îndesat la trup și lat în pept, avea frunte lată, plete castanii, ochi negri, mari, față rumenă, temperament voios și maniere simpatice.

¹⁾ Optimații maghiari numiau în batjocură pe Mathia „rege valah“. De batjocura Ungurilor usitează regele, de altcum asupritoriu al Românilor, când cade în pădurea dela Wilemow, în mâinile lui Podjebrad. Făcând promisiune a-i plăți pentru eliberarea sa o sumă însemnată în bani și a-i ceda provinciile ocupate din Moravia și Boemia, câștigă Mathia libertatea dorită. El însă nu tinu ceeace a promis. Cerându-i-se lămuriri pentru atrocitățile sale, contrare pactului d'abia încheiat, el răspuse: „eu nu sânt rege ungar, ci rege valah; ear unui Ungur să-i crești, cândi-se va face al treilea ochiu în frunte“. (Ich bin kein ungarischer, sondern ein walachischer König; einen Ungarn traue aber nur dem, wenn er das dritte Auge an der Stirne hat. (Hageck, Dubraw, Pessina, Balbin, Schröckh și Gebhardi descriu această întâmplare); ceea-ce să tălmăcește astfel: Mathia a subscris pactul ca rege al Ungariei, dar fiind condițiunile neacceptabile, prin sofisme de mare prețiu pentru originea sa română, zicând: că ar fi rege valah, precum îl batjocuriau oligarhii maghlari, a voit să esplice faptele sale, contrare pactului. Cuvintele referitoare la fidelitatea Ungurului, sânt o satiră la adresa nobilimei maghiare, care în mai multe casuri a fost lipsită de credință față de el și de tatăl său.

²⁾ Fessler. opul citat, vol. IV. ediția primă pag.: 847, enarează, că Ulrich Cilley, administratorul țerii și omul incredut al reg. Ladislaw V, scrie lui Brancovici următoarele: Er werde ihm nächstens aus Belgrad zwei Kugeln senden, wie sie noch kein Beherrscher Serbiens zum spielen hatten (sub bile sânt a se întelege capetele fiilor lui Ioan Corvin), und im Kreise vertrauter Schwelger betheuerte er mehrmals, er wolle der Ehre entsagen, hätte er nicht im laufenden Jahre noch die zwei Auswüchse des walachischen Hundegeschlechtes vertilgt.

Nu știm pozitiv nici locul, nici anul nașterii lui Ioan Olahul. Liszt e de părere, că ar fi născut în Piatra Corbului, un orașel al Munteniei, unde se aflau moșiile străbunilor arhiepiscopului Strigoniului, Nicolae Olahul. Chalkokondylas arată că locul nașterii guvernatorului ar fi fost Hunedoara, în Transilvania.

Având în vedere documentele de mai nainte, care arată în mod hotărît, că moșiile tătâni-său și ale moșului seu se aflau în Hunedoara, părerea lui Chalkokondylas ni se pare a fi cea mai probabilă, deși e constatat, că Voic a trăit timp îndelungat în Muntenia, prin urmare nu ne simțim îndreptățiți a respinge categoric posibilitatea nașterii sale în Muntenia, după cum susține Liszt și Heltai.¹⁾

Și asupra anului nașterii sale difer părerile istoriografilor. Dacă luăm în considerațiune cuvintele sale, pronunțate la anul 1448, că a trecut de 60 de ani nu greșim, dacă anul nașterii îl apropiem de 1387.

Despre tinerețele sale știm, că de timpuriu s'a înrolat între militarii curții regale, că cu ocasiunea încoronării a însoțit pe Sigismund la Frankfurt, că în cortegiul regelui s'a luptat cu multă bravură în contra

¹⁾ Contele Iosif : Hunyadiak kora, vol. I. pag. 57 și 53.

Husiților și că în urma faptelor sale răsunătoare strălucite a obținut vot și scaun în consiliul regesc. Deja Sigismund l-a ridicat în funcțiuni înalte și pentru serviciile sale escelente i-a dat moșii în abundență; dar partea cea mai considerabilă a averii sale imense a câștigat-o prin diferite acte de donațiune dela regele Albert.¹⁾ Crescut în tabera principelui Filip din Milano, om cu experiență vastă în afaceri militare, dela fire genial, neînfricat și viteaz în sensul strict al cuvântului, cine altul putea să fie mai chemat a conduce armatele creștine în contra Turcilor decât Hunyadi?

După întoarcerea sa din Boemia, brațul său de fer, toată iscusința geniului său, vitejia întrepridă și toate virtuțile sale militare, le puse în serviciul patriei. Viața sa d'aci înainte e o luptă necurmată cu Turcii, pe care îi considera de cei mai năpraznici și cei mai periculoși inimi ai patriei sale. Prima luptă în care se distinge în contra Osmanilor s'a întâmplat la Semendria (1437). Ca căpitan al unui corp de armată se luptă cu multă bravură sub steagurile lui Pongrácz, și toți scriitorii mărturisesc într'un glas, că învingerea strălucită dela

¹⁾ Con. Teleki: vol. I. pag. 59.

²⁾ Idem: vol. I. pag. 62.

Semedria asupra Turcilor, a fost câstigată prin vitejia lui Hunyadi și prin bravura ostenilor săi. Ca resplată a faptelor sale i se dă lui și frăține-său ocârmuirea Banatului Severin, mai cu seamă fiind-că se lățise faima, că Turcii fac pregătiri, ca să cucerească Serbia și să se arunce asupra Ungariei. Jertfele pentru asigurarea acestei provincie ne sunt cunoscute.

În luptele, ce se încep între veduva lui Albert și între Vladislav I., Ioan Hunyadi stă pe partea acestui din urmă. Cu sprijinul acestuia și al lui Ujlaki câștigă Vladislav tronul Ungariei. În semn de recunoștință amândoi sunt denumiți voievozi ai Transilvaniei. Ca Ban al Severinului, comite al Timișoarei și voevod al Transilvaniei părăsind Budă, care devenise acum vatra luptelor interne, aleargă Hunyadi la Dunăre, căci Osmanii făceau pregătiri, ca să cucerească Belgradul sârbesc. Timpul era suprem, căci Ungaria slăbise în urma luptelor interne și era aproape de ruină. Isac beg, pașa Semedriei însă, care concentrase în apropierea Belgradului o armată numeroasă de Turci, e zdrobit de voevozii Ardealului (1441).

În primăvara anului 1442 învasează Mezet beg în Transilvania. Ioan Corvin, care era ocupat cu întărirea fortărețelor din Ba-

nat, nu putea să le despoaie de ostași și să lase provincia în voia întâmplărilor; deci singur, fără însoțirea vitejilor sei, aleargă pe câmpul de luptă. Dar este bătut la St. Imre; însă după ce sosesc Secuii, Sașii și banderiile comitatelor învecinate, înfrânse cu ajutorul lui Ujlaki lângă Sibiiu puterea păgânului și îl aruncă peste Dunăre. Voevodul Munteniei și al Moldovei, până aici vasali ai Osmanilor, se supun după această învingere suveranității ungare.

Sultanul Murad, până acum pururea învingătoriu, nu se putea împăca cu ideea de a fi biruit. La ordinul seu trecură 80.000 de Osmani la Turnu-Severin peste Dunăre și conducătorii lor Șabeddin, beglerbegul Rumeliei, și-a fost propus mai întâiu să pedepsească pe Vlad Dracul pentru a sa necredință, apoi să supună Ardealul. Muntenii nu erau capabili să reziste mulțimei. Cu ochii scăldați în lacrimi fugeau spre munți lăsând sate și orașe pradă inamicului feros.

Șabeddin într-aceea înaintează neconturbat spre Transilvania. Ioan Hunyadi însoțit de credinciosul seu tovarăș Ujlaki, se opune cu 15.000 ostași în strâmtorile porții de fer. Armata sa era mică la număr, dar respectabilă și valoroasă prin curagiul ei. Fiecare prefera să moară, decât se cadă în sclăvie. Lupta a fost peste mă-

sură sângeroasă. Numai geniul și dispozițiile înțelepte ale lui Hunyadi a hotărât-o în favorul Creștinilor. Pentru prima dată adevărat el se folosește în această luptă de carele de rebel, după cum odinioară veduse, că făceau Hussiții. Pe când centrul Creștinilor se încăierase cu Ianicerii, repezi carele sale asupra aripei drepte, care ca o furtună îngrozitoare striví la pământ și spulberá mulțimea dușmanilor. La vederea acestui desastru spaimă și groază cumplită cuprinde oastea păgână. Turcii fug în rușinea și nu e putere lumească, care i-ar fi putut îndupleca la o nouă rezistență. Un număr considerabil de Turci a căzut în luptă, iar cei mai mulți au fost măcelăriți de Români și de Unguri, de dincoaci și de dincolo de poarta de fer¹⁾. Șabeddin însuși cade în luptă și dimpreună cu el mii de Turci. 5000 de prizonieri și 200 steaguri turcești mărturiseau învingerea lui Hunyadi.

Izbânda strălucită dela poarta de fer și elocvența legatului papal, Iulian Cesarini, îndeamnă Creștinii la o nouă expedițiune în contra Turcilor. Regele Vladislav sta în

¹⁾ Fessler, vol. IV. ediția I. (în a doua nu se face amintire de Români) scrie următoarele: Aladdin (adevărat Șabeddin) schlug mit einem Janitscharen-Trupp den Weg in grösster Unordnung und auch davon wurden ihm noch, diesseits des eisernen Thores von nachjagenden Ungarn, jenseits von den Walachen eine grosse Anzahl getödtet.

fruntea ei. Creștinii proiectară scoaterea Osmanilor din Europa. Românii lui Vlad Dracul și Sârbii despotului George Brancovici aleargă la Cuvin, unde Ioan Hunyadi își concentrase oastea sa și în deplină înțelegere frățască tovarășii Crucii trec Dunărea. Regele a urmat cu 40.000 de ostași. Cine putea acum să reziste avangardei creștine? Ioan Hunyadi zdrobește în 4 lupte puterea semilunei, cucerește Nisa (Niș), Sofia și la Ialovaț înfrânge dimpreună cu regele a cincea oară trufia inimicului. Creștinii câștigă nepusă pradă; chiar cumnatul sultanului, Mahmud Celebi, cade în mâinile Ungurilor. O iarnă grea, și mai cu seamă strâmtorile nepetretrabile ale Balcanului înse, puseră stavilă tuturor încercărilor armatei creștine. Ioan Hunyadi a fost nevoit să se retragă spre Dunăre.

Popoarele Europei erau entusiasmăte de aceste victorii strălucite. Mai mulți suverani, promițând concursul lor, îndeamnă pe Vladislav la continuarea războiului. Vi-teazul Castriota punându-se în fruntea Albanajilor arborează stindardul independenței țerii sale, ear fiul lui Voic, cheltuind 64.000 fl. din averea sa, adună pentru noua expedițiuni mulțime de mercenari. Momentul pentru a se război cu Turcii părea potrivit, căci sultanul Murad a trebuit să-și concen-

treze forțele sale în Asia mică, unde Caraman Oglu îl amenința cu detronare. Revolta din Asia mică, frica de Creștini și pierderea celor mai vrednici căpitani în războaiele din anul precedent, îndemnară pe bătrânul Murad să ceară pace. Ca mijlocitoriu își alese pe George Brancovici, căruia trimițându-i pe cei doi fii ai sei, care se aflau ca ostateci la Constantinopol, îi promise că-l face stăpân peste întreaga Serbie. Sultanul n'ar fi putut în largul lumii să-și aleagă mijlocitoriu mai iscusit, decât persoana pe care pusese ochii. Vulpea bătrână, — Brancovici era acum de 77 de ani, — căută a se pune bine mai întâiu cu Ioan Hunyadi, care acum cu tot dreptul era considerat de stâlp al țării.

Ca recompensă pentru suma de 64.000 fl. cheltuită cu stringerea mercenarilor și pentru osteneala sa, bătrânul despot, îi promise dacă îi va fi mână de ajutoriu la încheierea păcii, domeniul său Világosvár (Siria).¹⁾ Brancovici cunoștea defectele eroului nostru, căci dânsul, ca toți oamenii avea slăbiciuni; era iubitoriu de avere. Cu promisiunea aceasta îl captivează și-l câștigă pentru încheierea păcii cu Turcii.

Hunyadi primește în Timișoara solia

¹⁾ Fessler : op. cit. vol. II. pag. 486.

porții otomane și aflând propozițiunile ei acceptabile, însoțit de Brancovici și de 100 Turci călăreți, se duce la Segedin, unde se afla regele Vladislav. Aici se încheie armistițiu pe 10 ani sub condițiunile următoare:

Otomanii cedează Serbia și Herțegovina Ungariei, recunosc suveranitatea Ungariei asupra Munteniei și plătesc pentru eliberarea lui Celebi pașa și altor prinsonieri 70.000 de galbini. Regele joară pe st. evanghelie, car solii Turcilor pe coran a tine legăturile, la care s'au învoit. Pactul sau încheiat în Iulie 1444.

Abia părăsirea trimișii Sultanului Segedinul și regele ațîțat în Buda de legatul papal, se căi de cele întâmplute. Nici el, nici consiliarii țerii n'au putut rezista argumentațiunei elocvente a lui Cesarini; singur Ioan Hunyadi era nedecis. Dar și îndoiala sa o împrăstie ambițiunea de a șede pe tronul Bulgariei, care i se pune în vedere lui și descendenților sei, frește sub suveranitatea Ungariei. Tronul unei țeri, o coroană pe fruntea sa, încrederea îndreptățită a brațului seu biruitoriu, ilusiunile unui falnic viitoriu: l-a determinat să calce sfințenia jurământului și să treacă în partea acelora, care doreau continuarea reshoiului. Votul seu a fost decizătoriu. În 4 August 1444 s'a declarat Turcilor răsboiul.

Planul expedițiunii era bine întocmit. În Rumelia aveau Creștinii să-și concentreze forțele militare. Spre scopul acesta o flotilă venețiană avea să opereze spre Galipoli, iar armatele continentale sub conducerea lui Vladislav aveau să treacă Balcanul, unde era să-l întâmpine George Castriota cu 15.000 de Albanezi. Așa se plănuiră lucrurile; dar altfel se împliniră.

Espedițiunea nu era pe pofta Ungurilor, d'aceea numai prea puțini grăbiră sub steagurile regelui. La sosirea lui Vladislav în Segedin se adunaseră în Segedin abia 10--12.000 de ostași și între acestia mulți erau cruciați străini. Hunyadi aduce cu sine 5000 Transilvăneni și armata creștină punându-se în mișcare trece la Orșova în Septembrie peste Dunăre. La Nicopol se afla deja Vlad Dracul cu 4000, după Chalkokondylas cu 10.000 Români, într-o întâmpinarea suveranului său. Mirându-se de numărul neînsemnat al armatei creștine observă Vlad Dracul cu toată sinceritatea: „cu aceasta oaste neînsemnată ai de gând, rege, să izgonești Turcii din Europa? alaiul, care însoțește sultanul la vânătoare e mai numeros decât oastea ta!” Vlad, om priceput, avea dreptate când a grăit regelui în acest chip. Supărat, că sfatul seu binevoitoriu nu e luat în considerație, lăsând sub

conducerea fiului seu un corp auxiliar, trece Dunărea și se duce la ai sei.

În fruntea armatei creștine mergea Hunyadi cu Românii și cu 3000 de Ungureni.¹⁾ Ajungând la Varna îi surprinde vestea neplăcută, că Murad se apropie cu 60.000 - 100.000 de ostași.

Ciocnirea era acum inevitabilă. Lupta a fost peste măsură cumplită. Ioan Hunyadi și Românii sei²⁾ se luptă în rëndurile d'întâiu cu multă vitejie, se aruncă asupra Turcilor cu multă violență, îi iau la goană și ucid pe cei-ce nu se pot mântui prin fugă. Norocul suride la început Creștinilor; dar știrrea că Vladislav a căzut în luptă le umple inimile de frică și groază. Armata creștină fuge ca stropsită dinaintea acclora, pe care mai nainte să părea că-i biruiseră. Unii sunt uciși pe câmpul de lupta, alții cad d'impreună cu castrele, în care căutaseră scut, în mânilor învigătorilor. Ioan Hunyadi, încungiurat de un mic cortegiu, scapă peste Dunăre.

Lupta dela Varna resturnă clădirea ridicată de Ioan Hunyadi într'un șir de ani.

¹⁾ Fessler: ediția I. vol. IV. pag. 607: Man vermuthete feindliche Nachstellungen im Hinterhalte; sie wegzuschaffen zog Hunyadi mit den Walachen u. 3000 Ungarn voran.

²⁾ Idem: pag. 614: Hunyadi und seine Walachen nehmen den Kampf auf, wüthen im Gefechte, strecken die vordersten Reihen der Moslems zu Erde hin; viele werden von den nachjagenden Walachen erreicht und niedergemacht.

Pentru a putea duce cauza creștinismului la biruință erau de lipsă multe încordări și muncă nouă.

Moartea lui Vladislav ridică vaza și poziția lui Hunyadi în Ungaria; el fu ales căpitan al districtului dincoaci de Tisa, car mai târziu pe timpul minorității regelui Ladislau V, guvernator al Ungariei, în care dignitate se poartă cu multă înțelepciune (1446—1453).

În anul 1445 își îndreptă armele sale asupra lui Vlad Dracul, pentru că acesta, după nefericita luptă dela Varna, îl pusese la închisoare. Vlad Dracul fu bătut și scos din domnie și în scaunul Munteniei ridică Ioan Hunyadi pe rudenia sa Dan III, fiul lui Dan II. Voevodul alungat e sprijinit de Turci și cu ajutoriul acestora ocupă de nou tronul Munteniei, dar numai pe scurt timp, căci guvernatorul Ungariei vine rudei sale într'ajutoriu, bate într'o luptă sângeroasă, lângă Târgoviște, armata turco-română, ear Vlad e prins și decapitat împreună cu fiul seu.

Turcii într'aceea se luptau în Albania cu George Castriota și cu armată numeroasă înaintaseră spre Croja, capitala țării. Hunyadi s'a simțit îndatorat să sară în ajutoriul aliatului seu, care acum se afla în strâmtoare. Dar oligarhii invidioși nici de astădată nu săriră în ajutoriul guvernato-

riului. Abia a putut să adune 24.000 ostași sub steagurile sale, între care se socotesc și cele 8000 de Români ai lui Dan și 2000 de artileriști boemi. Cu mica sa armată trece la Severin Dunărea, să aruncă asupra Serbiei, țara o devastează în mod îngrozitoriu, pentru ca să-și răsbune asupra lui Brancovici, din motiv că acesta la 1444, fiind în partea Turcilor, tradase cauza Creștinilor. Ajungând în câmpia Merlelor, lângă Cosova, în 18 și 19 Octomvrie ale anului 1448 luptându-se cu admirabilă viteză în contra unui inamic, ce era de 4 ori mai numeros, a însuflat teroare în rândurile Turcilor. Hunyadi s'a luptat și acum cu vitejia îndatinată; preferea a fi acolo unde pericolul era mai mare și unde lupta era mai vehementă. În vălmășagul luptei odată era să cadă în mâinile Turcilor. Viața i-a mântuit-o un chinez român din giurul Hațegului, cu numele Todor¹⁾, care îi dă calul seu pentru ca să-și caute de drum. Lupta s'a terminat în defavorul Creștinilor. Hunyadi suferi în câmpia Merlelor o nouă înfrângere, mai cumplită decât cea dela Varna. 9000 Unguri, 6000 Români și 2000 mercenari străini au căzut cu arma în mână

¹⁾ Teleki vol. II. pag. 90; pentru această faptă Chinezul Todor a fost remunerat cu o moșie în comitatul Hunedoarei.

sau au fost uciși de Sârbi. Conducătorii Creștinilor rătăcind prin păduri a fost prins și dus înaintea rivalului său, George Brancovici, care îl aruncă în temniță și numai în urma amenințărilor dietei ungurești îl eliberează.

Cu anul 1446 se termină activitatea lui Ioan Hunyadi, ca dignitaru al Severinului; cu ieșirea sa din șirul Banilor Severineni încheiăm cercetările noastre asupra activității sale publice, care și d'aici înainte ne presentă icoana unui bărbat chibzuit, devotat patriei și regelui său, credincios și plin de zel pentru promovarea binelui comun. Viața sa a fost turburată prin intriga necalificabilă a unor oligarhi puternici, dușmani înveninați ai sângelui din care ieșise. Pe lângă toate pedicele și mahinațiunile inamicilor sei prin virtuțile sale civile și militare, prin genialitatea și eroismul seu antic a încălzit și a cucerit inimile concetățenilor sei, a zdrobit în 10 rënduri puterea păgânului și numai de două ori a trebuit să-și plece genunchii înaintea lui. Ioan Hunyadi a murit în 11 August 1456 în etate de 70 de ani. Osămintele sale au fost așezate în catedrala din Alba-Iulia.

Dela anul 1446 până cătră finea vieții regelui Mathia (1458—1490) remâne Banatul Severinului, cu escepțiunea unor pu-

țini ani, în mâni străine. Nu cunoaștem în decursul acestor decenii întâmplările petrecute în această provincă. O parte din ea trebuie că s'a ținut de Muntenia, căci diplomele nu ne arată, cine a fost conducătorii ei, ba precum în timpurile regelui Bela IV, se laudă la anul 1264 zelul magistrului Laurentiu, care a primit asuprași sarcina conducerii acestei provincie, așa și acum, la anul 1470, regele Mathia arată drept merit deosebit intențiunea lui Ioan Pongrácz, de a primi asupra sa, conducerea Banatului Severin, care dignitate mulți o respinsese dela sine.¹⁾

Ce poate fi cauza, că în aceste timpuri se poate reduce la nulă numărul acelor bărbați, care ar fi ambiționat a se urca la o dignitate atât de înaltă și atât de strălucită, cum era poziția „Banilor Severineni“?

Pesty Frigyes ne arată în parte sarcinile împreunate de această poziție.²⁾

Regele Vladislav zălogeste fraților Mihaiu și Blaj de Csorna³⁾, apoi lui Mușina și Alesandru de Dămșuși, precum și lui Nicolae de Bizere (Bizărea?) Recașul și Zegeháza, ca re-

¹⁾ Pesty Frigyes, vol. I. pag. 42.

²⁾ Vol. II. pag. 532, și 534.

³⁾ Csorna a fost un sat aproape de riul Cerna, satul a dispărut în veacul XVI.

compensă pentru cheltuelile lor avute cu apărarea cetăților, Gewrin, Orșova, Peth, Svinița, Sebeș și Meedia. Mihaiu de Csorna a fost castelan al Severinului dela 1437—1439. La anul 1454 cheltuiește Românul Petru Danciul 1500 fl. pentru ținerea în stare bună a cetății Severin. Și el a fost remunerat cu donațiuni pentru sacrificiile aduse în interesul patriei.

Ținerea în stare bună a cetăților și apărarea Banatului Severin în timpuri atât de furtunoase, când oardele păgânilor băteau deja la porțile Ungariei și așteptau să se arunce asupra Creștinilor, ca să facă jaf, în timpuri, care reclamau jertfă de bani și de sânge fără cea mai mică speranță de câștig — prea puțini din oligarhii maghiari se credeau competenți, să iese asupra-le misiunea, de a fi sentinelă credincioasă în ținuturile ce formau pururea obiect de ceartă. De altcum nici Corvinii, care așezaseră în scaunul Munteniei pe Basarabești, familie înrudită cu iei, n'aveau interesul, prin desmembrarea Severinului, să le îngreuneze poziția și ocârmuirea Munteniei.

Ca consecvență logică a timpurilor, aflăm că pe la anul 1458, când Vlad IV se numește pe sine „Ban al Severinului“, în acelaș timp și George Be-

thlen figurează în acte ca „Ban“ al acestei provincie. Acest Vlad e fără îndoială identic cu fiul lui Vlad Dracul Vlad IV (1456—1462) supranumit „Țepeș“ și Țepeluș“.

Porecla urită și-a dobândit-o dela tragerea în țăpă a celor osândiți la moarte. Nu e vorbă, Vlad IV. a fost un călău, și ceea-ce ni-l presentă în colorit așa de îngrozitoriu: e dispozițiunea sa sufletească ironică în fața celor mai cumplite schingiuri, săvârșite la poruncile sale.

Înfătoșindu-se odată o solie turcească și poruncindu-le Turcilor ca să-și descopere capetele, Turcii, cu provocare la prescriesele religiunii musulmane, refuză. Atunci Țepeș ordonă: „să li se pironească turbanele, ca să țină mai bine.“ Cea mai îngrozitoare din faptele sale urite este tragerea în țăpă a lui Hamza pașa și a Turcilor, care veniseră ca să-l prinză și să-l ducă la Constantinopol. Pe când Turcii se luptau cu moartea în vârful țepelelor, Domnul se veselia întră păhare, închinând în sănătatea Turcilor trași în țăpă.

Cruzimile sale cu străinii și supușii înse aveau un scop politic. Domnul avea de cuget să stirpească o seamă de oameni, care sfâșiați în partide între Dănești și Basarabești, se prigoniau cu ură neîmpăcată, nedeamnă de fii aceluiași sânge. Între ast-

fel de împrejurări sociale viața și averea nimenuia nu era sigură, cruzimile și hoțiile erau la ordinea zilei, dreptul pumnului era stăpân asupra tuturor păturilor sociale. Într'o țară, în care ordinea socială ajunsese la destrăbălare completă, era chiar necesariu ca să apuce o mână de fer frânele guvernării. E adevărat, că pedepsele cumplite ale lui Țepeș băgase groază în firea sălbătăcită a supușilor sei; dar cine va contesta progresul și avântul ce-l luase Muntenia. Ordinea și siguranța publică devenise proverbială în această țară.

Vlad a fost crudel și față de supușii Ungariei, care în afaceri comerciale se susțineau în Muntenia. Tot așa de cumplit s'a arătat cu Sașii din Transilvania, fiindcă dârșii pentru oare-care neînțelegeri de vecinătate s'au încumetat să calce hotarele țerii sale. Regele Mathia având la începutul domniei de lucru cu boierii cerbicoși și fiind pe d'asupra înrudit cu Vlad, (Țepeș se căsătorise cu o rudă d'alui Mathia Corvin), nu numai că nu poate veni într'ajutoriu Sașilor, ci unchiul seu, Mihaiu Sălăgeanul (Szilágyi), îi mustrează cu toată asprimea într'o epistolă datată în Buda la 6 Martie 1458, învinovățindu-i: a fi înverșunat prin purtarea lor pe „ilustrul principe“ al Munteniei. Doi ani

mai târziu (1460) învasează Țepeș a doua oară în Transilvania. Un manuscript germân în care se zice : „că a pisat locuitorii cum se pisează căpăținele de varză“, ilustrează furia sa, care de astă dată s'a vărsat mai vîrtos asupra Omlașului. Causa acestei invasiuni se pare a fi fost denumirea lui Ladislau Duțu (Doczy László) de ban al Severinului.

„Cu toată aureola de sânge ce-l încungiură, figura lui Vlad Țepeș“, zice Xenopol, „este una din cele mai mărețe ale întregii noastre istorii.“

El iubea nespus de mult sângele nevinoat al supușilor sei și mai pre sus de toate îi zăcea la inimă onoarea intactă a țerii sale. La provocarea lui Mohamed II. ca să trimită tributul obicînit de 10.000 galbini și 500 de băieți pentru corpul Ianicerilor, după ce încheie alianță cu rudenia sa, cu regele Mathia Corvin, el răspunde cu demnitate: că bani îi va da, dar nici de cum tribut de sânge. Cuvintele sale sunt urmate imediat de fapte. Învasează (1462) în Bulgaria, o pustiește în modul cel mai cumplit.

Padișahul nu putea să treacă cu vederea cutezarea vasalului. Mohamed își îndreaptă toată puterea sa spre Muntenia. Aliatul Turcilor era chiar Stefan cel mare,

Domnul Moldovei, care pentru alianța lui Țepeș cu Mathia și pentru că scosese cetatea Chilia din mâinile Moldovenilor, se stricase cu dânsul. În fața acestor doi puternici inimici bietul Vlad Țepeș n'avea decât forțele țerii sale; prietenul seu, regele Ungariei, l-a lăsat fără ajutoriu. Zădarnică a fost temeritatea și bravura sa personală, zădarnică zdrobirea Turcilor într'o luptă cruntă lângă Dunăre, căci i-a fost cu neputință a se ținea în fața unui inamic așa numeros. El scapă în Ardeal, ear tronul Munteniei îl ocupă Radu cel frumos, protegiatul Turcilor.

În Banatul Severinului se urmează necurmat luptele cu Osmanii. Banul Filip More de Chula (Ciula)¹⁾ îi bate la 1492 (locul necunoscut) atât de cumplit, încât a trimis în semn de biruință 2 cară tixite cu capete turcești la Buda, unde se adunase dieta țerei, pentru ca să iee măsurile necesarii de apărare. Filip a murit pe drum, ear fratele seu George le-a prezentat în luna lui Aprile dietei arătând celor adunați, cât de mare e pericolul, care amenință Români, ca locuitori ai acestei provincie. Sultanul

¹⁾ Chula (Ciula) sau Czula a fost în districtul Caransebeșului. Aflăm la Pesty Frigyes (op. cit. vol. II. pag. 47) căruia îi place a infățișa numele familiilor și a localităților în haină ungurească că familia Ciulai s'a numit și Ciulești (Csuletiak). Ciuleștii au fost deci familie de origine românească.

Baiazit aprins de mânie pentru pierderea ce au suferit-o Turcii, declară lui Czobor, ambasador al Ungariei, că în urma acestei întâmplări e silit a lega pacea de condițiuni mai grele pentru Ungaria, a dat pașei din Vidin ordinul, ca să pășască imediat la asediarea Turnu-Severinului. Pavel Chinez¹⁾ înse alergând cu legiunea neagră în ajutorul Severinenilor, bate păgânii și eliberează cetatea din mâinile lor, (1492). Eată cum ni-l descrie Laurianu.²⁾

„Chinez a fost în adevăr un om memorabil și foarte cunoscut în lucrurile statului; în tot timpul vieții sale a purtat armele cu cea mai mare fericire. Din militariu comun prin singura sa virtute s'a înălțat prin toate gradele de onori; douăzeci și cinci de ani a purtat comanda peste Timișoara și celelalte cetăți ale Ungariei de jos și (lucru rar și foarte de mirat) nici odată n'a avut fortuna în contra sa. Tradițiunea poporală zice că Chinez în junetele sale a fost morariu, înse simțindu-se destinat pentru alte lucruri mai importante,

¹⁾ Pavel Chinez sau Kinizsi, după cum e numit în istoriile Maghiarilor, era de legea greco-orientală (Fessler: Geschichte der Ungarn, vol. III, ed. II, pag. 206). Manuscriptul de care ne vom folosi la descrierea faptelor regimentului conf. rom. banatic Nr. XIII, fără indicarea izvoarelor, îl numește Român, (Kinizsi war ein Walache von Geburt.)

²⁾ Timișana, pag. 84.

foarte timpuriu schimbă această meserie cu armele, prin care se făcu faima secolului seu. Poeții populari timișani cântă și acum faptele eroului lor. La Timișoara se vede încă portretul lui: un om mare la statură și musculos, ținând în dinți un Turc, pe umărul drept altul și sub suoara stângă pe al treilea.“

Afacerile Munteniei și ale Ungariei ni se presentă în anii următori în colori posomorîte. Schimbările dese în succesiunea tronului însoțite de reshoai civile; tributul rușinos de sânge și bani, ce se da regulat Osmanilor; slugărnicia Voevozilor față de Ungaria, și credința că prin astfel de fapte scârboase își pot asigura tronul contra altor rivali fugăriți și menagiați în Ungaria, căreia și acum ca pe timpul regilor glorioși de odinioară îi plăcea a se numi suverana provinciilor române: toate aceste întâmplări împing Muntenia pe povârnișul fatal al decădenței și aduc asupra ei miserie și rușine.

Nici în Ungaria, care acum în virtutea tractatelor încheiate cu voevozii români, se putea zice cu tot dreptul suverană a Munteniei și Moldovei, afacerile interne nu erau prea înveselitoare. Eată pe scurt rostul patriei noastre: disordine în lăuntru, inerție în afară, nesupunere față de autoritatea regească, nerespectarea legi-

lor, impilarea celui mai slab, despoiarea fără milă a poporului de rând din partea oligarhilor, vărsare de sânge, sunt semnele caracteristice ale deceniilor dela începutul veacului al XVI. Doară nu înzădar s'a lăudat cerbicosul Ioan Zápolyai, că Ungurilor le trebuie un rege a căruiia chică pururea are s'o țină în a sa mână. Poporul aducându-și aminte de epoca lui Mathia Corvin a zis cu tot dreptul: „A murit Mathia, s'a dus dreptatea.“

Din tabloul zugrăvit putem concluda ce stări erau în Banatul Severinului. Slugarnicul voevod Radu IV., care își plecase capul până sub genunchii lui Vladislav II. (1490—1516), nu putea nici să cugete la revindicarea dreptului seu asupra Severinului, ear regele maghiar n'avea mijloace suficiente, ca să restaureze fortărețele și să plătească solda ostașilor puși întru apararea lor. Solda Banilor Severineni se urca la 6000 fl. o sumă considerabilă pentru acele timpuri. Din această trebuia Banul să plătească cheltuielile unui număr anumit de ostași. Regele era datoriu să mai grijească de solda comandantului de artilerie și alimentarea garnisoanei.

Între astfel de împrejurări, nespuse sunt meritele lui Ioan Hunyadi, a Ciuleștilor, a lui Danciul, a Ro-

mânilor Petru Măciș și Iacob de Gârlești¹⁾, care în calitate de Bani ai Severinului, în niște timpuri atât de critice, a spesat din avutul propriu pentru fortificarea cetăților și pentru solda ostașilor, sau cu espunerea vieții i-au dus cu glorie spre izbândă. Frumoase fapte și demne de a se eternisa, ca să le cunoască poporul român.

Din visteria țerii abia la dieta din Rákos (1504) se votează sumele indispensabile pentru fortificarea de nou a Caransebeșului, regulându-se totdeodată lefile voevozilor și garnisoanelor din Logoj și Caransebeș în măsura stabilită de regele Mathia Corvin. E caracteristic, că deja pe aceste timpuri se amintește la olaltă Caransebeșul și Logojul și e lucru nou, că voevozii acestor 2 orașe, dimpreună cu garnisoanele, ce erau aici staționate, se pun sub comitele Timișoarei, ear nu sub Banul Severinului, după cum era până acum obiceiul. Nu cumva Severinul s'a considerat de avangardă, care era aproape de a fi scăpată din mână?

Vestea, că Turcii pela 1501 fac pregă-

¹⁾ Iacob de Gârlești (Gerlistyei Jakab), Ban al Severinului dela 1495—1508, e descendent al familiei Gârliță (Gerlize). Un strămoș al seu tot Iacob cu numele a fost Ban pela 1241. Familia aceasta era foarte lătită în Banat. Cuibul familiar a fost în Rudăria (comună în Almăj), care în timpurile vechi s'a numit Gârlești. (Vezi Pesty Frigyes: vol. I. pag. 452).

tiri să invasionseze în Muntenia, îndeamnă pe Petru Măciș și Iacob de Gârlești, amândoi Bani ai Severinului, ca să calce districtul Cladovei, Vidinului și Nicopolului, biruind pretutindenea pe inimici.

La anul 1505 se naște Ludovic II. După un obicei vechiu erau îndatorați Cumanii, Iasighii și Secuții, să dăruiască câte un bou de casă. Secuții și așa iritați pentru multele injurii, ce trebuiau să le sufere din partea unor guvernatori tirani, deneagă plățirea acestei dări, și revoltându-se ucid pe cei trimiși pentru adunarea boilor de dare. Paul Tomori avea să restabilească pacea. Lui i se asociază cu 16 călăreți Ștefan Olahul, tatăl renumitului Nicolae. Dar amândoi sunt bătuti. Mai târziu însoțit de militari Români, Sârbi și Unguri din Belgradul sârbesc, Timișoara, Orșova, Severin și din alte cetăți confiniare, întorcându-se Tomori în Secuime îi bate și îi constringe la împlinirea datorinței.

1506 Toate acestea s'au întâmplat la anul 1596. E mai pe sus de ori-ce îndoială, că garnisoanele cetăților și fortărețelor mărginașe, compuse în majoritate preponderantă din Români, erau privite ca elita ostășimei ungare, căci altcum nu ar fi fost trimise să sugrume revolta vitejilor Secui; ear mai târziu, pe timpul revoltei țeranilor sub con-

ducerea lui Dosa (1514), Ioan Bornemisa nu ar fi propus regelui, ca tocmai garnisoanele amintite să se pună la dispozițiunea lui Ioan Zápolya¹⁾.

La anul 1519 încheie regele Ludovic II (1516—1526) prin mijlocirea lui Barnabas Bélai, Ban al Severinului, pace pe 3 ani cu Turcii. În virtutea pactului s'a obligat sultanul a lăsa în pace Severinul, Timișoara și alte cetăți confiniare. Resboinicul Soliman, următorul lui Selim înse, atacă, fără considerare la tractatele încheiate de predecesorul lui, cu putere mare Iaița și Belgradul. Căpitanul cetății din urmă Hederváry lăsând apărarea ei în grija subcomandanților Blasiu Olahul, Ion Both, Ion de Morga și More, se duse la Pesta pentru a solicita ajutorul de lipsă și plătirea soldei restante. Românii se luptă cu multă bravură în fruntea garnisoanei, care consta numai din 700 de oameni. Asaltul dela 2 August 1521 și zilele următoare resping creștinii, dar decimându-se pe fiecare zi rëndurile lor, ei sunt nevoiți a căuta refugiul între zidurile citadelei. După ce se luptară aici 20 zile și după ce li se asigură

¹⁾ Pesty Frigyes : vol. II. pag. 536 : Ugy látszik, hogy e hadörségek a védelmi erő minőségileg kitünő részlet képezték mert midőn 1514. évben Dósa György a parasztsággal fellázadt Bornemisza János ajánlására a király épen a fennebi hadörségeket bízta Zápolyai János kezére, hogy ezekkel Dósa Györgyöt leverje

ieșirea liberă, în contra voinței celorlalți subcomandanți, a predat More citadela Turcilor. Mohamed nu era omul, care să-și țină cuvântul; restul vitejilor a fost decapitat până la cel din urmă om.

Pe când curgea sânge de român întru apărarea celui din urmă bastion dela marginea Ungariei, stătea palatinul țerii Báthori cu 17.000 ostași la Titel, fiindu-i imposibil a întreprinde ceva întru scăparea acelora, care erau pradă iataganelor turcești; ear trufașul voevod al Transilvaniei Ioan Zăpolyai, după mărturisirea ambasadorului venețian, ar fi dorit mai bine să cadă Ungaria, decât să sară palatinului într'ajutoriu.¹⁾

Frica cercurilor conducătoare de copleșirea turcească se vede dintr'o epistolă a lui Ludovic trimisă la adresa lui Sigismund, regele Poloniei, în care regele maghiar își exprimă temerea, că Turcii vor să pună mâna pe orașele ardelenesti Brașov și Sibiu și că vor cuceri Severinul, Orșova, Meedia și Peth, care sunt cetăți hotarnice cu Muntenia. „Când vom fi despoiați de aceste cetăți, atunci toate celelalte — zice regele — sunt ușor de cucerit.“

¹⁾ Fessler : vol. III. pag. 330.

Spaima regelui era prea întemeiată, căci Turcii dăduseră în vara anului 1521 în două rënduri asalt asupra cetății Peth¹⁾ asediaseră înzădar Severinul.

În anul următoriu palatinul nu e în stare a împedeca trecerea Turcilor peste Dunăre și pustiirea Banatului timisian. Bali beg asediază de nou fortăreața Peth și în jumătatea primă a lui Martie 1522 cucereste Orșova. Acesta e cel d'întăiu oraș pe a cărui ziduri s'a ridicat semiluna în această parte a patriei.

Neputinciosul rege n'a fost în stare să facă altceva întru asigurarea frontierilor țerii sale, decât se cerșască mila st. scaun și a suveranilor vecini.

Pe lângă toată decadența autorității regale, Ludovic II a știut să păstreze nimbul suzeranității maghiare asupra Munteniei, deși cu timpul influința turcească și aici devine hotăritoare. În luptele zgomotoase, ce se întind între pretendenți pentru ocuparea tronului muntean, Ungurii vin în mai multe rënduri întru ajutoriul voevozilor protegiați de ei, dar triumful în sfârșit este al Turcului. Cel mai feros inamic al Muntenilor era un Român renegat din familia Basarabștilor, cu numele Mohamed-Bey, care so-

¹⁾ Cetatea Peth era situată pe țărmul stâng al Dunării aproape de peștera lui Veterani.

sind minoreului Tudosie (1521), fiul lui Neagoe Basarab prea târziu într'ajutoriu, luă 32 tunuri românești, averea domnească, și le trecu dimpreună cu pe mama sa la Nicopol ¹⁾

Teodosie murind, ocupă Radu Călugărul (1521—1522) scaunul Munteniei. După moartea protegiatului crezû Mohamed-Bey, că a sosit timpul să se urce în scaunul țerii. Pe lângă tot ajutoriul Ungurilor Radu fu în două rânduri bătut și apoi ucis în luptă. Numind apoi diregatori Tunci a inaugurat în Muntenia sistemul turcesc de guvernare. Luca Cârjă confirmă această știre. „Ce se atinge de țara muntenască“, zice el, „Turcii o stricară și îi puseră în cap un Turc, Mohamed, și tăiară boerimea, jupânese și copii. O sama de boieri aleseră Domn pe unul Radu vodă; înse Mohamed îl ajunse și-l alungă în țara ungurească.“ ¹⁾

Boerii spăriindu-se de întocmirile Turcilor, în fața primejdiei, ce-i ameniță, uitară pentru un moment ura lor neîmpăcată și ridicară la tron pe Radu VI dela Afumați (1522—1524).

Între Mohamed Bey și între Radu se încinse o luptă pe moarte și viață. Românii

¹⁾ Hunfalvy: vol. II. pag. 195.

¹⁾ Xenopol: vol. II. pag. 485.

avură 20 de ciocniri sângeroase, fiind în parte învingători și în parte învinși. În fine simțind boerii, că nu sunt în stare a supune Turcii, sfătuiră pe Radu să se ducă la Constantinopol, spre a fi întărit în domnie. Aici însă fû pus la închisoare, fiind-că în decursul luptelor, a fost ucis mulțime de Turci.

Eată aspectul înfiorătoriu al Munteniei; e lucru natural că Severinul nici d'aici nu putea să aștepte ajutoriu. Turcii se așezară și luară cetatea Severin în Iulie sau în August, anul 1524.¹⁾ E dureros, că în operațiunile lor în contra acestei cetăți, afară de neînsemnata garnisoană pusă întru apărarea ei, nu le-a stat nimenea în cale.

Doi ani mai târziu urmează catastrofa fatală dela Mohács, care aduse cu sine desorganizarea completă a Ungariei. Lucrurile trebuiau să urmeze astfel, ca o consecvență naturală a faptelor unei nobilimi moleșite și certărețe, care nu mai scia să poarte arma, și care, când avea să facă servicii militare, venia în trăsura de lux, ca și când

¹⁾ Iudeul Iosif ha Kohen enarează în cronica sa următoarele: Turcii asediază cetatea „Zerin“, care era situată pe țărmii Dunării, și după ce o cuceriră așezară în ea o garnisoană. Soliman ordonă să se ridice în fața acestei cetăți, pe țărmul opus, o nouă fortăreață în care Turcii se află și în ziua de astăzi (adeacă pe la 1554 când s'a fost scris această cronică). Vezi Pesty Frigyes: vol. II. pag. 539.

ar merge la nuntă. Țerănimea, care odinioară cu atâta bărbăție apăra marginile țerii, acum era nepăsătoare. Codicele verböczian o lega pentru vecie de glie. Afară de simbria pentru munca sa, țeranul n'avea nimica¹⁾.

După catastrofa dela Mohács se întâmplă, referitoriu la teritoriul și la organizațiunea Banatului Severin, schimbări esențiale. Partea de dincolo de muchia Carpaților cade în mâna Banilor craioveni, care printr'un șir lung de bărbați distinși câștigă mare influință asupra afacerilor din Muntenia, ear din partea de dincoaci de Orșova se formează Comitatul Severin.

Conducătorii acestui comitat, estins și asupra unor considerabile porțiuni din comitatul Căraș, se intitulau: Bani ai Caransebeșului și Logojului. Oficiul de Ban al Caransebeșului și Logojului era întrunit în aceeași persoană. Reședința Banilor, pe care acum îi denumiau principii transilvăneni, se afla de regulă în Caransebeș.²⁾

Cel din urmă Ban severinean, urmașul binemeritatului și veneratului moșneag Iacob Gârlișteanul, a fost Ioan Kállay Vitea-

1) Rusticus praeter mercedem sui laboris nihil habet.

2) Pesty Frigyes: vol. I. pag. 51.

zul, ¹⁾ ceea-ce se constată din acusa oamelor dela curte, care învinuiau pe voevodul Ardealului pentru pierderea Severinului, și ca pe un om necredincios l-au fost dat afară din șirul consilierilor țerii. Întru rehabilitarea sa ridică Verbőczy glasul seu puternic, arătând, că nu Zápolya, ci regele a denumit pe Ioan Kállay Viteazul de Ban al Severinului și că dela rege și-a primit solda sa; deci vina pentru pierderea cetății nu poate să cadă asupra Voevodului, ci asupra aceluia, care i-a încredințat apărarea acestei provincie.

Se va fi rehabilitat unul sau altul în opiniunea publică, nu se știe, dar e sigur că certele au fost dezaastroase pentru țară.

Urzitorii neînțelegerilor n'au fost Români, care în această epocă strălucită, sub conducerea unui șir lung de căpitani iluștri, zdrobiră de atâtea ori puterea Otomanilor. Putem să ne mândrim cu faptele săvârșite de străbunii noștri în răsboaie, fiind ei pururea sentinelă credincioasă și scutul patriei spre răsărit; mai mult: ei aveau rolul conducătoriu în luptele creștinătății contra semilunei.

¹⁾ Pesty Frigyes: „A szörény vármegyei hajdani oláh kerületek“ la pag. 6 zice: „măgistrul Ubul, despre care ca comite al Sebeșului se face pomenire în secolul XIII, e protopărintele cunoscut al familiei Kállay; ear Ubul e nume românesc.

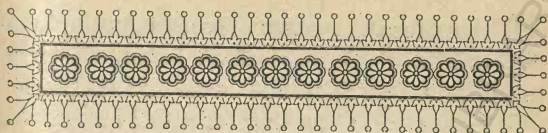
Era lucru imposibil ca să fie indiferenți Românii severineni față de cele petrecute lângă hotarele sau pe înseși moșiile lor. Acestora se cuvine un loc de frunte în ceata acelor voinici, care sub conducerea Hunyadeștilor, a Ciuleștilor, a lui Pavel Chinez și Iacob Gârleșteanul, au ținut cu tărie stindardul bănațan și au triumfat de multe ori asupra Turcului.

Vouă, eroi legendari, care în decursul unui veac și jumătate, v'ați luptat pentru limbă lege și moșie; vouă, mărețe umbre, care în aceste timpuri de spaimă și de mizerie, ați apărat patria noastră, — închinându-ne vă zicem :

„Remâneți dară cu bine, sfinte firi visionare,
Ce creați o altă lume pe-astă lume denoroie.“¹⁾

¹⁾ Eminescu : Epigonii.

DISTRICTELE ROMÂNE ALE BANATULUI SEVERINEAN ȘI STAREA SOCIALĂ A LOCUITORILOR SEI

Aceleași pâlcuri de negură deasă, care învelesc trecutul poporului român, zac până la finea secolului XII și asupra Românilor din Banatul Severin.

Documente din veacul al XIII, XIV și din cele următoare însă arată, că Românii din Severin au avut cândva propria lor autonomie și o sumă de drepturi, pe care le-au pierdut în decursul anilor.

În lucrarea noastră urmăm pe Pesty Frigyes pas de pas, care în disertațiunea

sa¹⁾ meritoasă, asupra districtelor valahe din comitatul Severin, dacă facem abstracțiune dela conclusiunile sale tendențioase, ne ofere material prețios referitoriu la starea socială a străbunilor noștri.

Pactul încheiat la 1247 între Béla IV și între Rembald, marele magistru al Ioaniților, arată că pe teritoriul Severinului au existat mai multe țerișoare cu autonomie proprie; ear îndatorirea Românilor la serviții militare e o dovadă eclatantă, că deja p'atuncea populațiunea română din această provincă era organizată militar²⁾.

Asupra părților ungurene ale Banatului Severin aruncă lumină unele diploame ale regelui Ludovic cel mare. Dintrânsele căștigăm convingerea despre existența unor stări separatistice, cu totul deosebite de cele ce erau în vigoare pentru ocârmuirea altor ținuturi din patrie.

¹⁾ A szörény vármegyei hajdani oláh kerületek, Budapesta 1876.

²⁾ N. Densușian: *Revoluțiunea lui Horia* pag. 35: volumus, quod memorati Olahi ad defensionem terrae et ad injurias propulsandas seu viciscendas, quae ab extraneis, nostrae ditioni non subiectis, inferentur iam dictis fratribus (domus hospitalis Jerosolymitani) cum apparatu suo bellico assistere.

Spre ilustrare vom reproduce conținutul mai multor acte emanate din partea unor suverani și diregători ai Ungariei.

Născându-se ceartă pentru o parcelă de pământ între Bogdan de Mûtnic¹⁾ și Radul fiul lui Voinic de o parte și între locuitorii Caranului de altă parte, emisul regelui Ludovic cel mare Banul Severinului Ioan Trentul însuși ieșind la fața locului (1376), fixează granița între părțile litigante. Dar certele se vede că au decurs și mai departe, și pentru a le curma odată a ținut judecată Banul Nicolae Peren la anul 1391 cu nobilii și chinezii din 4 provincie, adică din Sebeș, Logoj, Caran și Comiat (nobiles et kenezios districtum et provinciarum quatuor scilicet de Sebes, de Lugas, ac de Caran et Komyathi), și după ascultarea celor adunați constatăndu-se, că parcela din ceartă a fost totdeauna, din vechime a lui Bogdan și prin urmare și a fiului seu Stefan, (quod pre-narrata particula terre semper et ab antiquo ipsius Bogdani de Muthnuk, et per-consequens Stephani filij eiusdem fuisset), decide: ca să fie a Mûtnicenilor.

Districtele ni se presintă aici ca o corporațiune organică și e semnificativ că

¹⁾ Mûtnic e numele unei comune din apropierea Caransebeșului.

nu se face pomenire, că s'ar ținea de teritoriul vr'unui comitat. Acest moment e decisiv pentru autonomia districtelor române.

Chinezul Petru, fiul lui Deș de Tămășel și frații sei Halmágy, Cristofor și Mihaiu au avut în posesiune satele Kriva¹⁾ și Potoc, care zac la poalele Padeșului. Literalele donaționale ale numiților indivizi s'au fost perdut pe timpul când voevodul Rad II a prădat ținutul Meediei. Ioan, Banul Severinului, a cercetat la porunca lui Sigismund afacerea și pe baza fasiunilor nobililor și oamenilor de altă stare din comitatele Sebeș, Logoș și Meedia (a nobilibus et alterius status hominibus Comitatum Sebes, Lugos et Mihald), a făcut raport favorabil în cauză. Pe baza acestuia regele confirmă de nou lui Petru și fraților săi satele numite.

Teritoriile acestea, numite provincie și comitate, au fost districte române. Ceea-ce se confirmă prin întâmplările ce au urmat mai târziu. Numirea „provincă” și „Comitat” sunt o nouă dovadă, că districtele aveau autonomia lor proprie și că nu erau mai pe jos decât comitatele țerii.

¹⁾ O parte a muntelui Cernivir, anume aceea, care se întinde între Rusca și Domașnia, se zice Padeș. La poalele sale a fost comuna Criva, constatătoare din: Criva superioară, inferioară și Criva de mijloc. Vezi Pesty Fr. A szörényi bányásg etc. Zörténec, vol. II. pag. 273.

La anul 1406, confere Sigismund lui Dionisie, fiu al lui Ciuca, cu titlul nou de donațiune, satul Lopataka sau Mihaienți al districtului Comiat, voind să remunereze meritele lui Dionisie, care s'a fost distins în expedițiunile sale contra lui Hervoia. Lucrul ce ne interesează în deosebi în conținutul literelor donaționale e faptul, că asupra donațiunii, conferite lui Dionisie și fraților săi, a stăpânit progenitorii săi după *usus chinezilor* (*quam utfertur ipsi et eorum progenitores more Keneziatus, hactenus tenuissent et possedissent*). Cu ocasiunea noiei donațiuni ridică Sigismund pe binemeritul Dionisie, frații sei și pruncii acestora, în statul nobilimei pe timpul cât îi va plăcea regelui.

Din cele espuse mai nainte și din conținutul unor litere donaționale, păstrate în arhiva capitlului arădan, în care se confirmă comuna Vozesti ca aparținătoare districtului Caran (1422), care avea propriul sigil, vedem, că districtul Caran e cu totul deosebit de al Sebeșului.¹⁾ Districtul

¹⁾ Orașul Sebeș cuprindea odinioară ambii termi ai rului de acelaș nume; ear în fața sa pe țărmul drept al Timișului se află Caranul. Fie-care din aceste două orășele, foarte apropiate, avea magistratura sa proprie. Din contopirea lor s'a format un singur oraș cu numele Caransebeș. În graiul poporului de rënd și azi se folosește numele Sebeș. Vezi Pesty : vol. II. pag. 116.

acesta contopindu-se în al Sebeşului, dispăre în curând de pe terenul istoric.

Despre districtul Sebeş se face deja pomenire în veacul XIV. Seri Posa, comite suprem al comitatului Căraş, donează la 1352 fiilor lui Stefan de Mûtnic mai multe pământuri părăsite din valea râuleţului de acelaş nume, investindu-i totodată cu drepturile judiciare, cu care sunt investiţi chinezii provinciei Sebeş (în provincia Sebus). Nu ne surprinde că comitele Căraşului se mestecă în afacerile altui district, căci numitul Posa era în acel timp şi dignitarium al Sebeşului — Castellanus de Sebus.

E caracteristic că acest district aproape cu 100 de ani mai târziu (1439) se zice provincia Sebes. Nu vom trage la îndoială că vechea noţiune a cuvântului „provinciă” îşi perduse din însemnătatea de odinioară, dar fiindcă cuvântul, care în secolul XII şi XIII se consideră ca atribut numai al Comitatelor genuine, acum, când se aplică la ţinutul Caranşebeşului, prin aceasta se ridică nu numai însemnătatea politică, ci şi vechimea acestui district.

Pe lângă numele „district” se foloseşte adeseori dela 1370 încoaci cuvântul „comitat”; aşa d. e. se zice (1489) că satele Bu-

chiniu, Poiana și Poienița zac: în Comitatul de Sebes.

Prin cele espuse se constată destul de timpuriu existența unor districte române în Banatul Severin. Districtele înse nu ni se presintă încă ca o corporațiune organică, cu prerogative și jurisdicțiune autonomă; nu vedem încă manifestându-se comunitatea sângelui și a moravurilor avitice, care în chip neîndoielnic trebuie că au pulsat și au stăpânit asupra munților și câmpiilor Severinului și ale Cărașului, dela Timiș până la Dunăre. Comunitatea districtelor române, ca o corporațiune de sine stătătoare, se constată abia pe la mijlocul secolului XV, care timp se poate zice epoca de aur a Românilor din Ungaria și Transilvania. În Severin erau 7, adecă 8 districte române, care, sub numele districte valahice, apar în actele oficioase.

Guvernatorul Ungariei Ioan Hunyadi, printr'o epistolă cu datul 8 Iunie 1451, dă poruncă tuturor pretorilor din cele 7 districte valahice (*nobilibus viris Iudicibus nobilium septem sedium valahicalium*), ca să convoace într'o zi anumită nobilii provinciei celor 7 districte valahice la locul de judecată (*nobiles comprovinciales praescriptarum septem sedium valachicalium ad unum certum et brevem terminum sedis*

vestrae Iudiciariae) și să cerceteze, că oare Nicolae, fiul lui Mihaiu Csorna și fratele seu Blasiu, au drept de proprietate asupra cetății Dranko (Drencova) și asupra teritoriului seu, ori nu au. Sediul de judecată al celor 7 districte era Caransebeșul, unde la anul 1452 Joi după botez, după sosirea delegatului capitolului arădan și al guvernatoriului, s'a început cu ascultarea com-provințialiştilor.

Au fasonat com-provințialiştii din :

1. Halmos (Almăj),
2. Caransebes,
3. Lugas (Logoj)
4. Miháld (Meedia),
5. Krassofő (Căraș),
6. Borzafő (Bêrzava), și
7. Komiath.

Eată numele celor 7 districte ale Severinului și Cărașului, cătră care se adaoge al 8-lea. Să le vedem mai de aproape.

În arhiva capitolului Cenadului s'a păstrat raportul unui comisariu, exmis la 1369 pentru rectificarea hotarelor. Conținutul raportului varsă lumină asupra districtului Comiat, adecă se arată, că sediul districtului era într'un orășel, situat în basenul Pogănicu-lui în apropierea comunei Iersig (Egerszeg).¹⁾

¹⁾ Iersig Egerszeg, comună aparținătoare comitatului Căraș-Severin, zace în apropierea Buziașului.

Acest orașel, după care districtul a primit numele seu, s'a numit Comiat.

Opidul și ținutul districtului Comiat l-a fost zălogit (1435) Sigismund Hunyadeștilor pentru 1500 galbini, care sumă o împrumutase dela fii lui Voic Olăhul. Aproape 25 de ani a rămas Comiatul în mâinile Hunyadeștilor, și nu regele, ci locuitorii districtului, au căutat prin jertfe de bunăvoie, să revindice autonomia știrbită și să se emancipe de sub tutela noilor stăpâni.

O epistolă a regelui Ladislau V, datată în Viena la anul 1457 arată, că Valahii districtului Comiat au trimis la Viena pe un anumit Vasa Gamza cu rugarea ca districtul acesta să se reîncorporeze celorlalte 7 districte române, căci locuitorii din districtul Comiat au plătit din averea lor proprie lui Ioan Hunyadi și fiilor săi suma, care a fost dat-o împrumut regelui Sigismund și pentru care apartenențele acestui district s'au fost zălogit pe sama familiei numite. Stăruințele lui Vasa Gamza au fost încoronate de succesul cel mai strălucit. Într'o epistolă, adresată universității și singuraticilor nobili valahi și chinezi din districtul Comiat (ex parte vestrae universitatis, universis et singulis volahis nobilibus et Kenezys districtus Komiath) dispune ca acest district să se reîncorporeze (readiun-

ximus et reincorporavimus) la celelalte 7 districte valahe, chiar și în cazul, când nu s'ar fi plătit întreaga sumă, pentru care s'a fost zălogit districtul (etiam in casu, quo, summa predicta pro qua Idem districtus fuit obligatus per vos, nondum plene esset soluta).

Din petiția Românilor din acest district, ca să fie reîncorporați la cele 7 districte române, rezultă învederat, că din epistola lui Hunyadi, în care împreună cu districtul Comiat sunt înregistrate numai șapte districte, a 8-lea district, al Ili diei (Ilyeed), nu știm pentru ce, a ramas neînregistrat.

Din mai multe documente se constată că de districtul Comiat s'au ținut între altele comunele de astăzi: Zorlenți, Remetea, Valea mare, Desești Duleu, Valeapai etc. Fiind comunele acestea așternute d'alungul râului Pogănicu, putem susține pozitiv, că districtul Comiat a cuprins în sine regiunile așezate în valea și pe coastele basenului acestui râu, dela izvoarele sale până către Blajova.

Opidul Comiat a dispărut verosimil după căderea Timișoarei în stăpânirea turcească. Nesațiosul Chronos l'a înghițit, ca pe multe altele, mai puternice și mai de însemnătate pentru istoria neamului omenesc. Teribile catastrofe trebuie să se fie întâmplat,

ca să-i dispară chiar și numele din graiul poporului român.

Districtul Ilidia apare pentru prima dată în actele publice ale veacului XIV.

Într'o epistolă a regelui Ludovic cel mare (1363) se face amintire de acusa unor stăpâni de pământ din Socolariu, ridicată în contra lui Ladislau, comite suprem al Cuvinului (Keve), și în contra vicecastelanilor sei Gregorie și Mihaiu, pentru atrocități comise față de niște iobagi ai lor, aflători pe moșiile din Găvoșdia¹⁾, care i-ar fi luat și i-ar fi dus cu puterea la Ilidia (ad villam Ilyeed), precum și pentru răpirea unor moșii din Găvoșdia și Socolariu, care nu erau ale numiților Domni. Stăpânii moșiilor, despre care e vorba în această diplomă, susțin a le fi ținut în posesiune de pe timpul castelanului Ioan, fiul lui Hențiu, (Hench) și a lui Szeri Posa (1325), ceea-ce ne-ar duce la începutul veacului al XIV.

Socolariul și Ilidia sunt comune hotarnice. Amândouă zac în comitatul Căraș-Severin, în cercul pretorial al Iamului. În

¹⁾ Găvoșdia e numele unui sat aproape de Logoj. Acesta nu poate fi identic cu satul despre care se face amintire în diploma lui Ludovic. Aflăm însă o comună almăjană cu acelaș nume. Desi aceasta astăzi nu există mai mult, totuși numele se l-a păstrat un râuleț din hotarul comunei almăjene Dalbojeți, ceea-ce ne îndreptățește a crede că aici trebuie să punem locul Găvoșdiei, despre care e vorba în diploma lui Ludovic. (Vezi Pesty: vol. II. pag. 66).

deosebi comuna din urmă e comună puternică a numitei preturi. Atât vecinătatea, cât și numele lor nefalsificat, păstrat până astăzi în graiul poporului bănățan, arată: că vechea Ilidie, sediul districtului de acelaș nume, este Ilidia de astăzi; ear districtul Ilidiei s'a estins asupra preturei Iam și a unei porțiuni însemnate din ținutul Oraviței.

Urmele Ilidiei le aflăm deja pe la începutul veacului XIII. Papa Honoriu III luând pe împărăteasa Bizanțului, pe sora regelui maghiar Emeric, pe Margareta sub protecțiunea sa, între bunurile, care formau partea acesteia, înșiră la 1223 comitatul și cetatea Cuvin și prediul Elyad. Din Elyad s'a format mai târziu Ilyeed, care nume întocmai ca și apropierea sa de limitele comitatului Cuvin (Keve), cu care se numește dimpreună, ne întăresc în credința, că Elyad = Ilidia, este fosta capitală a districtului de acelaș nume. Ilidia deci e una din cele mai vechi comune române a cărei esistență se confirmă în acte publice.

În secolul XVII se zice Ilidia: comună a Comitatului Severin. Se vede că mărirea ei de prin veacurile XIV, XV și XVI s'a fost stîns.

Esistența districtului Meediei se constată dela începutul sutei XIV.

O diplomă a regelui Carol Robert numește la 1323 pe Blasiu, marele comis regesc, castelanul Meediei; tot în acest an și în cel următoriu funcționează în aceeași calitate Dionisie, marele stolnic al regelui.

La anul 1402 se zice Filip Koroghy comite al Meediei; 17 ani mai târziu figurează Sigismund Lozonczy ca și castelan al cetăților Orșova, Meedia, Sebeș, Jdioara etc., iar la 1559 Petru Găman, ca castelan al districtului Meedia.

Pe numitul Dionisie îl aflăm înregistrat între dignitarii țerii, ceea-ce ne îndreptățește a crede, că castelanatul Meediei, în niște timpuri atât de furtunoase, trebuia să se pună în mâni probate. Confirmă aceas tă părere și titlul de „Comite“ al lui Filip Koroghy, care era dignitarium de poziție mai înaltă, și care în calitate de comite suprem al comitatului Timiș a condus și afacerile districtului Sebeșan. A trebuit să se concentreze o putere însemnată în mâna unui bărbat distins, căci Mircea cel bătrân p'atunci usurpase o parte considerabilă din Banatul Severin, iar în șirul Banilor, denumiți de regii maghiari, chiar acum se arată sedisvacanță.

Aceste împrejurări, de altcum simpto-

matice, n'au să ne ducă în rătăcire. Meedia și ținutul seu au avut ca și celelalte districte valahice din S. O. Ungariei, autonomia și organizațiunea proprie. Ordinațiunea din anul 1440 a lui Vladislav I. adresată capitlului din Cianad ca să introducă pe Ladislav de Tămășel și pe Dees în posesiunile Nagy Lukavicza¹⁾ Tapolchan,²⁾ Kis Lucavicza³⁾ și Kriva de mijloc aflătoare în Comitatul seu Districtu Myhald (Meedia), e dovadă că teritoriul, de sub stăpânirea comiților și castelanilor de Meedia, a fost unul din cele 8 districte române.

De numele strămoșilor acestei familii e legată prima aparență a districtului de Meedia. Aflăm că Banul Severinului Stefan Losonczy donează la 1387 lui Petru, fiul lui Dees, care a fost chinez în districtul Meedia (Kenezy - districtus nostri regalis Myhald vocati) pentru fidelitate și pentru serviciile lui cu ocaziunea eliberării Maria din mâinile Croaților, satul Potoc (Patak)⁴⁾

¹⁾ Nagy-Lukavicza e Luncavița de astăzi, se ține de pretura Teregovei.

²⁾ Tapolchan sau Toplichan (Toplicean) a fost o comună a districtului Meediei, nu poate fi Toplețul de astăzi, deoarece-ce în alte documente se amintesc amândouă de odată.

³⁾ Kis-Lukavicza sau Luncavița mică a trebuit să zacă aproape de Luncavița.

⁴⁾ Potoc (ung. Patak) ca nume de comună e foarte obișnuit între Români. Valea-mare, un sat l. Bistra, obține în di-

din districtul numit, cu obligarea ca el și următorii săi să plătească Castelanilor din Meedia, în fie-care an la S. Mihaiu 3 groșițe de sesiune și la S. George $\frac{1}{50}$ din produsele sale.

Districtul Meediei s'a compus din Craina, din regiunile Cernei, Belarechei, ale Higelului și Timișului superior.

Despre viața Românilor din districtul „Halmos” (Almăj), al cărui nume resună și astăzi în câmpiile și prin văile almăjene, avem puțin de zis.

Într'un document fără dat, păstrat în arhiva familiei Kállay, se espun niște atrocități ale nobililor și chinezilor din districtul Almăj (nobiles, Kenezii in districtu Halmas commorantes) comise în paguba fraților Himfy în satul Cosgya.²⁾

În cause analoge a trebuit marele magistru al ordului teutonic, Nicolae Redwitz, să călătorească (1430) în Almăj, ca să judece asupra mai multor acuse ridicate în contra chinezilor și nobililor din districtul Almăj.

Că ținutul Almăjului, adecă-al cercului

plome sub acest nume; o parte a orașului Caransebeș s'a numit (juratul Stănilă Potoceanul) și se zice și astăzi Potoc. Tot acesta îl poartă o comună în Districtul Ilidia. Potoc s'a numit un sat aproape de Domașnia; el a dispărut, ca multe altele, dar numele său îl poartă o vale a comunei Domașnia. Acest Potoc a fost posesiunea Deseștilor.

²⁾ Loc necunoscut în Almăj.

pretorial de acum, este identic cu al vechiului district, arată numele seu păstrat în graiul poporului român, și o diplomă a regelui Mathja, care la 1484 confere lui Iacob Gârlișteanul cu titlul nou de donațiune comunele districtului Almăj: Rudăria, Prilipeți, Marginea etc., (în districtu de Halmas existentes). E necunoscut locul satului Margine, dar Rudăria și Prilipețul există încă și sunt două comune fruntașe ale Almăjului.

Pe lângă cursul superior al râului Căraș a existat în timpurile vechi comuna Krassófi, adică Cărașul, unde a fost sediul districtului de acelaș nume.

Izvoarele ne-au păstrat numele mai multor dignitari ai acestui district. Eată numele lor:

1323 magistrul Nicolae de Érd-Somlyó¹⁾ et de Krassó.

1335 Thouka de Ersumlya et Krassófi; la 1389 se face, fără indicarea numelui, amintire despre castelani de Crassofew, ear într'o diplomă din 1437 se zice, că castelantul Cărașului, dimpreună cu oamenii și chinezii sei au avut de cuget să pradeze moșiile lui Himfy de Remetea.

¹⁾ Érd-Somlyó sau Ersumlya a fost o cetate aproape de Semlac. Comuna zace în comitatul Timiș și se ține de protopresbiteratul Verșetului.

Esistența acestui district se documentează în procesul Ciorneștilor prin mărturisirea unui anumit George, fiu al lui Maro, din districtul Căraș, și prin diploma lui Ladislau V. despre privilegiile celor 8 districte valahice, de care a fost și districtul acesta părtăș.

Pe basă actului de donațiune al regelui Sigismund (1392), prin care se dă lui Nicolae Peren cetatea Ér-Somlyó, apoi Krossofew (Cărașul) și satele Iabolnak și Vărădia, nu greșim când susținem, că districtul acesta a fost așternut d'alungul râului Căraș și că frumoasele sate din basenul seu, cum sînt d. e. Mărcina, Vărădia, Cacova, Tîcfani, Goruia și Gârlești, au format teritoriul seu.

La obârșia Bêrzavei, dela Recița cătră S. O., a fost în vechime comuna Bêrzava; dela aceasta a primit ditrictul Bêrzava (Borza fő) numele seu. Despre acest district se face pentru întâia oară pomenire la anul 1370, când palatinul Ladislau într-o congregațiune a comitatului Căraș ține judecată asupra chinezului Balint, pe care îl condamnă pentru tâlhării. Acest Balint și-a avut ubicațiunea în satul lui Petru, fiu alui Balk, care sat s'a ținut de teritoriul ditrictului Bêrzava.

Din conținutul unui act donațional (1400) provădūt cu subscrierea lui George

Orbonaş de Borzafew credem a fi îndreptățiți să concludem, că Orbonaş a fost castelanul numitului district. Învoială făcută înaintea capitolului arădan la 1495, între George Găman și Ioan Bizărea, în virtutea căreia acest din urmă pemnorează pentru 250 galbini partea sa de moșie din districtele Caransebeș și Bêrzava, asemenea probează existența districtului din chestiune. La anul 1597, când se zice, că districtul Bêrzava zace în comitatul Severin, se face pentru ultima oară amintire de acest district.

Se naște întrebarea: care parte a Severinului a fost cuibul seu? În urma celor espuse nu e greu să fixăm în liniamente generale marginile sale. Nu greșim când afirmăm că l-au constituit Românii din satele de prin văile și de pe clinele râului Bârzava, dela Văliug până dincolo de hotarele comunei Jidovini. Cumpăna apelor e hotarul natural între 2 provincie învecinate. Așa și în cazul de față marginile districtului avem să le căutăm pe culmea dealurilor, în care se află cumpăna între basenul râului Bârzava și al Pogănișului de o parte, și între al Cărașului de altă parte.

Două momente mai sunt a se lua în considerare la determinarea poziției acestui district.

Numele classic al râului Bêrzava, lângă care să văd ruinile castrului roman Berzovia, păstrat în decursul veacurilor în toată originalitatea sa în gura locuitorilor, precum și numele comunelor Borzafő, Terova, Terovița și Têrnova, din care unele (Terova, Têrnova) există și astăzi și despre care în documente se face amintire ca aparținătoare acestui district, ne indică în mod autoritativ regiunile asupra cărora s'a estins domeniul districtului valahic Bêrzava. S'a mărginit la N. cu districtul Comiat, ear la S. cu al Cărașului.

Din cele espuse mai nainte s'a constatat de ajuns existența districtului Logoj în decursul veacului XIV.

În secolul XV, anume în 14 Iulie 1442, dă regele Vladislav I. capitlului arădan ordinul, ca să introducă chinezii români din districtul logojan, pe Nicolae Turcin de Gamza și pe Mihaiu Corneth (pro fidelum servitiorum meritis... valachorum Keneziorum districtus Lugas) în moșiile donate în Berzös, Chehohaba și Ohabița. Din acest act se vede, că comunele numite aparțineau districtului Logojului și că chinezii Nicolae Turcin și Mihaiu Corneth erau deja stăpânii moșiilor acestora. de oare-ce „Voevodul și Banul Ioan“, adecă Ioan Hunyadi, le-a fost donat din timpurile de mai nainte.

Esistența districtului în secolul acesta se constată prin acte publice, în care, se face amintire de mai multe comune, se zice anume, că se țin de districtul Logojului. Autonomia sa însă a fost călcată de regele Mathia Corvin, verosimil, pentru ca să câștige simpatiile optimaților unguri, arătându-le cât de dușmănos este față de cei din acelaș sânge cu el. Mathia donează la 1464 cetatea Jdioara și opidul Logoj, d'impreună cu satele și teritoriul apărținătoriu acestor crașe lui Ioan Pongrác, care era voevod al Transilvaniei și ispanul Secuilor. Prin actul acesta a călcat în picioare drepturile și privilegiile garantate districtelor române de Ladislau V, căci în virtutea acestora nu era permis nimenuia, nici chiar regelui, a face donațiuni străinilor fără consimțirea universității nobilimei districtuale. Altă volnicie a comis-o la 1487. În anul acesta se stînge familia nobiliară Dobrota; moșiile acesteia: „Câmpul frumos“, un prediu al districtului, îl donează lui Mathia, fiul voevodului Pongrác.

E suprinzătoriu, că, într'un district atât de însemnat, cum era al Logojului, nu se pomenește nici măcar numele unui singur castelan de Lugas, după cum bună-oară s'a arătat, că au existat castelani ai districtului Sebeș, Meedia etc. A fost însă

în Logoj o cetate, care s'a numit castrum, castellum și arx. Eată și numele unor comandanți ai cetății :

la 1529 Petru de Tincova, castellanus castri Lugas ;

la 1591 Ioan Băbos, vicecastellanus arcis Lugas ;

la 1597 Ioan Szepsi, provisor arcis ;

la 1658 Ladislau Floka, capitaneus arcis ;

la 1658 Toma de Rapșa, provisor arcis.

Ni se arată ca și când castelanii din Jdioara au fost în timpurile dintâiu guvernatorii districtului Logoj. Lucrul se confirmă prin o epistolă a lui Iacob Măciș, Ioan More și Vasa, castelani ai Jdioarei (castelani Castru Sydowar), în care se zice, că ei au ținut judecată dimpreună cu nobilii provinciei logojene (in sede nostra Iudiciaria unacum nobilibus comprovincialibus Sedis Lugas) asupra pretensiunilor lui Iacob de Marga și Sandriu Sysman.

Castelani ai Jdioarei cu fost :

la 1323 Dionisie, stolnic reg. totodată castelan al Meediei ;

1419 Sigismund Losonczy, castelanus de Sydowar, Orsova, Mihalđ, Sebes și a mai multor cetăți ;

1432 Ladislau Chap (Țap) și fratele seu Stefan.

- 1440 Francisc Kis (Micul) și Ioan diacul;
 1454 Iacob Pongrácz de Szentmiklós;
 comes de Sydowar et Somlyó;
 1464 Gregorie Bethlen;
 1470 { Iacob Măciș,
 { Ioan More,
 { Vasa;
 1478 Iacob Măciș;
 1485 Ioan More;
 1466. Ioan Endrédi. praefectus castr
 Zsidowar.

Pe timpul Bathoreștilor (1578 și 1585) s'a ținut Jdioara de districtul Caransebeșului. Se vede că-și perduse însemnătatea de mai nainte. Abia acum, când nu existau castelani „de Sydowar“, cetim despre castelani logojeni.

Despre nobilimea districtuală, ca „universitas nobilium“ se face amintire la 1419 cu ocaziunea unei judecăți, ținute în opidul Caran sub presiul lui Sigismund Losonczy cu concursul nobilimei din districtele Sebeș, Logoj, Caran și Comiat; apoi la anul 1478, când nobilimea districtului Logoj întărește cu jurământ, că Perlo și suburbiul Jdioarei au avut totdeauna hotare separate.

De pe timpul lui Mathia a trecut cetatea Logojului și teritoriul seu din mâna Domnitoriului în posesiune privată și din mână privată în a Domnitoriului. Așa d. e.

ordonează Ferdinand I, ca să se restituie cetățile: Lugas, Zsidovar și Rekaș lui Lévai, Forgács și Ioan Pastoi, ear cătră finea veacului Logojul se afla earași în mâna Domnitoriului, căci numai astfeliu pot avea înțeles, scrisele principelui Sigismund Báthory dela 1593: „opidum nostrum Lugas, ac castellum in eodem oppido et districtu Lugas,” în care oraș locuia atunci Elisaveta, soția lui George Palatici, care era Ban al Caransebeșului și Logojului. Deoarece numita Elisabetă, soția Banului Palatici, a locuit în Logoj, nu greșim, când susținem, că în Logoj se afla acum reședința Banilor.

La anul 1609 se face pentru ultima dată amintire de nobilimea acestui district, care prin proteste nisuește să-și revindice drepturile perdute. Principele Ardealului Găvrilă Báthory adecă donase cancelariului seu Gregorie Némethy, cu vătămarea privilegiilor garantate nobilimei din districte, orașul Logoj și tot districtul de acelaș nume. În contra acestui atentat criminal protestează vrednicul fibirău logojan Nicolae Toysa în numele tuturor senatorilor, al comunei, al universității nobililor, precum și în numele celorallți Români și chinezi ai orașului și districtului Logoj, cu toată energia, dar judecând după efectul seu, fără folos. Plânsoarea Logojenilor e cântecul du-

ros al lebedei. Epigonii plâneau, — ei nu erau mai mult capabili de protestul armelor.

Deja la 27 Septembrie 1615 aduse dieta din Cluj sentința de moarte asupra districtelor române, declarând Logojul, Caransebeșul etc. de averea fiscului.

Rugina copleșește d'aici înaintea faptelor strălucite ale nobilimei române; locul Românilor viteji, care în secolul XV. devenira spaima păgânilor, îl ocupă mercenari plătiți, adunați din toate părțile lumii, și aceștia în adevăr au fost mai mult spre stricăciunea, de cât întru folosul aceloră, care, sub conducerea unor căpitani iluștri, erau scutul și santinela Ungariei.

Privilegiile, care le primira Logojenii la 1654 dela principele George Rákoczy, și care aveau de scop înființarea unor instituțiuni militare și prin aceste dispozițiuni regenerarea spiritului milităresc, nu se pot asemăna cu privilegiile lui Ladislau V; d'aceea nici prezentul principelui transivănean nu li-a aprins inima pentru cauza unor Domnitori, dela care au avut să îndure mai mult rău decât bine.

Afără de districtele înșirate în literele privilegiale ale regelui Ladislau V, a căror existență de altcum se constată și din actele publice ale timpurilor mai vechi, au mai fost și altele. Numitul rege, înșirând într-o

diplomă din 30 Ianuarie 1453 meritele lui Ioan Hunyadi, donează lui și filor sei cetățile Gurghiu, Turda și Mureș, precum și districtele valahe ale comitatului Timiș: Swdya, Monostor, Bosar și Supan, dimpreună cu satele și apartenențele lor. Instituirea, nu cunoaștem cauzele, se întâmplă abia la 14 Septembrie al aceluiaș an. În ordinul de instituire, ce să trimită capitlului arădan înse, se face amintire de districtele valahe: Suggya, Supan și Thwerd; va se zică: în locul districtelor Bosar și Monostor (Suggya poate să fie=cu Swdya), despre care se face amintire în literile donaționale, dăm de urma districtului Thwerd, asupra căruia nu s'a dispus în actul de donațiune. Nu suntem în stare să deslegăm această enigmă. Observăm înse, că comuna Furdia din comitatul Căraș-Severin (pretura Făget), în secolul XVI și XVII a fost cunoscută sub numele Ferde=Furdea, și ca atare era centrul unui district valahic. Ferde, Thwerd sau Thwrd e Furdia de astăzi, pentru-că satele, despre care se zice că erau în acest district, sunt identice cu acelea, care le aflăm astăzi în jurul Furdiei. Districtul Suggya, Sugdia sau Swdya s'a estins în valea Begheiului, între Chiseteu și Făget. Această suposițiune se confirmă prin satele și astăzi

esistente Leucușești, Radmanești, Răchita, Cladova, Gruin etc., care se amintesc ca aparținătoare acestui district. Bosar e Bojurul de astăzi; ear Supan=Jupani și Mănăstur sunt sate situate la S. V. Făgetului.

Nu se constată din acte, că oare districtele acestea împărțășitu-s'au de drepturile și privilegiile districtelor române, înșirate în diploma lui Ladislau V. Întâmplările petrecute mai târziu înse confirmă învederat, că Români, populațiunea exclusivă a districtelor numite, s'a bucurat de drepturile și beneficiile fraților din cele 8 districte privilegiate.

Români din districtele Mănăstur, Suggya și Margine refusă a se supune autorităților comitatense timișene. Nesupunerea aceasta numai pe basa drepturilor, întemeiate pe autonomia proprie a districtelor, se poate justifica.

E semnificativ că diferențele ivite între districtele numite și între municipiul timișan, nu s'au putut complana pe calea județelor ordinare, ci dieta însași a trebuit să întrevină. Verdictul seu e nejust și adânc vătămătoriu pentru Români, ear motivarea art. de lege 32: 1518 prin care se decretează anexarea districtelor Mănăstur, Suggya și Margine la comitatul Timiș, caracterisează fără comentariu stările anarhice, ce erau

în Ungaria pe timpul neputinciosului rege Ludovic II. „Considerând, că districtele Mă-năstur, Suggya și Margine de present nu sunt nici spre folosul Ungarici, nici al Transilvaniei (qui in presens nec Transilvaniae, nec Hungariae deserviunt) și considerând, că locuitorii acestora sunt mai mult spre dauna și stricăciunea altor locuitori din țară (quia de medio in habitatorum ecrundem Districtuum plurima damna et pericula Regnicolis inferuntur), dieta decretează anexarea acestora la comitatul Timiș.“

„După ce s'a pronunțat acest verdict, care înfierează districtele române, ele dispar pentru vecie de pe terenul istoric“, zice Pesty Frigyes cu mai mult patriotizm, decât iubire de adevăr și dreptate.

Nu credem, că în timpuri atât de critice, cum erau anii dela 1518—1526, când tronul Ungariei se clătina sub picioarele regelui imbecil, să fie cugetat cineva la esecutarea acestei legi nedrepte, și mai cu seamă, când Românii districtelor de ceartă erau decși cu arma în mână a-și apăra dreptul strămoșesc. De altcum chiar și acum partea cea mai însemnată din teritoriul acestor distrtcte aparține comitatului Căraș-Severin, ear nu Timișului.

Cu date positive se constată deci esistența următoarelor districte bănățene:

1. Caransebeș, 2. Logoj, 3. Meedia, 4. Almăj, 5. Ilidia, 6. Căraș, 7. Bêrzava, 8. Comiat, 9. Suggya (Sugdea), 10. Bojur, 11. Mănăstur, 12. Jupani, 13. Margine, 14. Furdea; cătră aceștea adaogem: 15. Icus, zălogit la anul 1439 de regele Albert lui Ioan Hunyadi și 16. Făget. (Vezi harta dela finea volumului).

Afară de cetățile, despre care s'a vorbit, au mai fost și altele în Banatul Severinului; anume: Bocșa (Bokcsa), Găurenii (Gewrin, Görény), Peth, Svinița și Drencova (Dranko), despre care însă, întocmai ca și despre Orșova, nu putem să arătăm, în ce raport au stat cu districtele.

Începutul districtelor valahice se pierde în vechimea timpurilor; probabil că baselor s'a pus pe timpul lui Achtum, dela anul 1000 d. Chr. Cu date positive s'a constatat esistența lor în secolul XIV. Chiar literile regelui Ladislau V. referitoare la privilegiile districtelor Logoj, Caransebeș, Meedia, Almăj, Ilidia, Căraș, Bêrzava, și Comiat, sunt dovadă, că n'avem de lucru cu niște concesiuni de nou conferite Românilor din Banatul Severin, ci cu întărirea privilegiilor, care le-au fost garantat predecesorii și strămoșilor acestor Români (et per predecessores nostros Reges Hungariae ipsis concessa sunt). Esistența din vechime a dis-

trictelor, cu prerogative și privilegii garantate de regii maghiari, le constată și literile privilegiale ale lui Ladislau V. În documentul său se arată motivul, care l-a determinat să întărească privilegiile tuturor nobililor, a chinezilor și a celorlalți Valahi districtuali. Mulțămirea și recunoștința sa pentru credința și pentru servițiile, pe care le făcuseră întru apărarea vadurilor Dunării, contra deselor incursiuni ale Turcilor și la expedițiuni în afară (*tum vero consideratis fidelitatibus et fidelium serviciorum meritis eorundem universorum nobilium et Keneziorum ac ceterorum Valachorum, in custodia et tuicione vadorum Danubii contra crebros incursus Turcorum*), a fost, ceea-ce l-a îndemnat să se arăte atât de binevoitoriu cu Românii. În războaiele cu Turcii au dovedit Românii totdeauna o vitejie rară și credință neclătită. Acest atestat vedem, că nu-l deneagă nici chiar regele maghiar.

Libertățile, immunitățile, prerogativele și drepturile inarticulate ale Românilor din B. Severin, le întărește Vladislav V, cu autoritatea sa regală pentru present și pentru viitoriu, în diploma ddtto Viena la 29. August 1457.

În înțelesul literilor privilegiale nimeni, nici chiar maiestății regești, nu-i iertat a despărți satele și moșiile dela olaltă, nici

a le vinde străinilor, numai celor, ce vor fi recunoscuți de binemeritați de către nobilii și Valahii acestor districte. Cele 8 districte să aibă comitele lor, care să le facă dreptate; cei nemulțămii cu sentințele pot să-și înainteze recursele lor la judele curiei și la rege. Dacă comitele sau vice-comitele (Comites et Vice comites) ar avea să încasseze pedepse în bani, nu este permis a le lua trăgătorii, vacile și namaele. Pedepsele în bani să nu se încasseze fără intervenția solgăbireului. Nobilii și chinezii valahi sînt scutiți de dare, averile lor și ale iobagilor scutite de execuții. Nobilii valahi sunt a se considera ca nobilii veritabili ai țerii. Procesele nobililor contra iobagilor le deliberază nobilimea, ear cele contra nobililor și chinezilor se judecă înaintea Comitelui.

Pentru aceste beneficii trebuiau Români să țină fortărețele și cetățile în stare bună și să apere, ca în timpurile de mai nainte, vadurile Dunării în contra Turcilor.

Români din districtul Sebeșului aveau, pe lângă privilegiile acestea, și altele garantate prin litere regești. Așa d. e. Sigismund le concede comerțul liber, scutit de vamă în țara întregă. Scopul său era să-i recompenseze pentru pagubele ce le-au avut, în urma invasiunilor otomane. Așa și Vla-

dislav II, luând în considerațiune meritele locuitorilor în expedițiunile contra păgânilor și perderile suferite, întărește la 1494 acest privilegiu, garantat de Sigismund.

Donațiunile în districte se făceau după o normă particulară, nu după cum era usul a se face în comitate, ceea-ce constată o donațiune a lui Vladislav I (1444) pe sama lui Nicolae Bizărea¹⁾ și a soților sei.

Bizărea s'a fost distins sub steagurile lui Ioan Hunyadi în Transilvania, Muntenia, Serbia și Bulgaria. Cu ocașiunea unei invasiuni turcești în Severin, nimicindu-se literile donaționale ale numitului Bizărea, regele donează lui și fraților săi, mai multe sate ale districtului sebeșan, „după normele obicinuite la Valahi, care le-au observat și predecesorii sei la conferirea donațiunilor de pământ.” Nu cunoaștem normele obicinuite la Români în casuri analoge; dar trebuie să

¹⁾ Satul Bizărea, (Bizere) cuiubul familiar al Bizăreștilor, s'a ținut de distr. Caransebeș. Satul dispăre în sec. al 17-lea. Pesty Frigyes (vol. II pag. 16) crede că locul acestui sat a fost lângă Vercerova, o comună apărținătoare preturei Caransebeșene. De oarece în șirul comunelor, despre care se face amintire în diplome, lângă Bizărea se amintesc totdeauna și satele și prediile Calova, Pleșa, Vercerova, Obreja, Glâmboca, Mal; ear Calova, Pleșa și Vercerova sunt 3 văi (odinioară sate) în hotarul Obrejei, locul satului Bizărea numai lângă Vercerova-Obreja a putut că fie. Diplomele de altcum arată lămurit, că Nicolae Bizărea (Bizărei) și membrii acestei familii au fost Români.

fie fost niște condițiuni și formalități deosebite de usul practicat în comitate, căci altcum adausul din urmă n'ar avea înțeles.

Românii districtelor privilegiate țineau mult la pământul strămoșesc și protestau cu energie chiar în contra dispozițiilor suveranului, dacă se vedeau jigniți în dreptul lor. Eată două casuri: În procesul născut după stângerea familiei lui Ianăș Găman între fiscul regesc și între rudenii, care se priveau de moștenitori legali ai moșiilor și averii mobile a lui Găman, proteztează Găvrilă Pökri și Nicolae Pobora (1563) în numele întregului Comitat Severin contra dispozițiilor regelui Ioan II Sigismund, accentuând că nu este îndreptățit să facă donațiuni pe sama acelor indivizi, (regele adecă donase cancelariului său Mihaiu Csáky averea numitului Găman), care nu posed moșii în comitatul Severin (ne videlicet maiestas regia cuiquam in comitatu ipso Zewriniensi bona non habenti, bona conferi possit).

Mai bărbătesc a fost protestul nobilimei comitatense înaintat curții din Viena pe la finea veacului XVII. Nobilimea condusă de vrednicul Petru Măcițaș, nu vrea să se supună lui Mihaiu Sava și protestează în contra denumirii sale de comite al comitatului, pentru-că acest funcționariu nu

posede avere în comitat; ear pe basa privilegiilor avitice, numai nobili care stăpânesc moșii aflătoare în comitat, au dreptul să fie comiții Severinului. Așa știau străbunii noștri să se apere de coplășirea străinilor.

În jurisdicțiune s'a aplicat exclusiv legea valahică și judecățile se făceau după normele acesteia (juxta antiquam et approbatam legem districtuum valachicalium universorum).

Spre ilustrare înșirăm vr'o câteva casuri.

Nobilul Kopaz¹⁾ acuză pe George Găman, fiul lui Ladislau, pentru-că acesta încă pe timpul tătă-ni-seu ar fi pus foc la una din morile sale din valea râului Bizărea și pentru-că ar fi prefacut-o în cenușă, prin ce i-ar fi făcut pagubă în preț de 60 fl. Nobilul George Găman negând faptul, vicebanii severineni Iacob de Marga și voevodul Rayn aduc la 1478 sentența, ca se depună, după cum prescrie legea veche și aprobată a districtelor valahice (juxta antiquam et aprobatam legem districtuum valachicalium univer-

¹⁾ Lui Pesty Frigyes îi place să vadă în câmpiile Banatului multime de Unguri, d'aceea numele persoanelor le înfățișază în haină ungurească. El scrie Kopasz = pleșuvul, pe când în diplome cetim Kopaz.

sorum), dimpreună cu alți 11 oameni de omenie jurămēt, că n'a comis crima de care este acusat. La întrevinerea mai multora înse judecătorii se abat dela usul acesta cu atāt mai vĕrtos, căci și Kopaz consimte, ca înculpatul să dovedească nevinovăția sa numai prin jurămētul unuia din nobili, pe care îl va designa acusătoriul însuși. Kopaz numește spre scopul acesta pe Nicolae Bizărea, care, prin depunerea jurămētului, mântue pe Găman de acuza ridicată asupra-i.

George Găman a fost la 1500 de nou citat înaintea sedriei vicebanilor severineni. Vĕduva numitului Nicolae Bizărea îl acuză pentru prețul mai multor haubițe,¹⁾ care le-au fost cumpărat dela regretatul ei bărbat. Acusatul obiectionează, că n'a cumpărat patru, ci numai 2 haubițe și că prețul l-a plătit în castelul lui Nicolae Bizărea. Fiindcă părțile litigante n'au fost în stare să dovedească afirmațiunea lor după rece-rițele dreptului valahic (Jure valachie requirente), — banii severineni Iacob Gârlișteanul și Petru Măcicaș, aduc sentența, ca veduva lui Bizărea se confirme prin jurămēt afirmațiunea ei. În

²⁾ Haubițe numite la cronicarul Ureche și puște hușnițe erau un fel de tunuri, folosite de Hușiți la anul 1425, din care se înproșca inimicul cu petri, mai târziu cu șrapuele, gloanțe de fer etc. Au fost introduse în Ungaria verosimil de Ioan Hunyadi.

casul de față se numește „drept valahic“ atestarea aserțiunii părților litigante prin documente sau alte dovezi demne de crezământ.

George Găman a mai avut în anul amintit și altă supărare. Soru-sa Dorotea, soția lui Ioan Turcul, pretinde după moartea tăta-ni-seu ca să fie escontentată conform dreptului valahic (jure volachie requirente), fiind-că atunci, când s'a măritat n'a primit zestrea obicinuită.

Fiul lui Bogdan, cu numele Gabre de Călugăreni, pentru-ca să scape de datorii este necesitat să zălogească la 1503 comproprietățile sale din Călugăreni, Magoiești, Răchita și Strêmptura, care se aflau în districtul Comiat. Spre scopul acesta au provocat judecătorii, după usul volahic (juxta ritum volachie), de 3 ori vecinii și comproprietarii sei, în deosebi pe Marta, fiica decedatului Toma de Remetea și pe toți moștenitorii lui Toma, ca să primească comproprietățile lui Toma și să nu le lase pe mâni străine.

Din cele zise vedem că în procedura judecătorească modul principal de dovadă era jurământul capital al partidelor, însoțit de jurământul subsidiar al altor oameni de omenie (conjuratio); dacă jurau, împreună cu acuzatul și alți 11 indivizi, acusa se

considera de neîntemeiată și acusatul se achita. Vedem mai departe că averile zălogite numai cu greu se puteau înstrăina, și că neamurile și vecinii aveau întâietate la cumpărare și că fără îmbierea lor nu se puteau vinde moșiile Românilor.

Numirea „universitas nobilium“ documentează autonomia proprie, în deosebi a celor 8 districte severinene, asupra cărora s'a estins privilegiile Lui Ladislau V.

Administrațiunea districtelor a fost condusă în parte de comiții supremi ai comitatului Căraș și în parte de Banii Severinului cu sediul în Caransebeș, car mai târziu în Logoj.

Organizațiunea civilă a districților era deosebită de organizațiunea comitatelor. Banul era șeful tuturor districtelor; pe lângă el erau 2 castelani, numiți vicecomiți, pârăcalabi și vicespani. În fruntea fie cărui district a stat un solgăbireu (judex nobilium), un notariu și mai mulți asesori ai scaunului judecătoresc, care formau primul for de judecată, dela care se înainta apelațiune la tabla Banului, și d'aici la curie, sau în timpurile când Banatul Severinului, aparținea Transilvaniei, la principii acestei țeri.

Între cele 8 districte rolul conducătoriu l-a avut districtul Caransebeșului. Din

cuprinsul ordinațiunii lui Ioan Hunyadi dela 1451, adresată către pretorii (solgăbireii) celor 7 districte române, rezultă, că fie care își avea judele seu (Johannes de Hunyad regni Hungariae Gubernator etc. Nobilibus viris Judicibus nobilium Septemsedium volahicalium, Salutem cum dileccione). După catastrofa dela Mohács înse se constată, că comiții, pretorii și notarii districtului Caransebeș s'au mestecat în afacerile celorlalte. Așa d. e. după stângerea liniei bărbătești a nobililor de Gârliște, când Ana Fiath și Francisc Mărgineanul, ca descendenți din linie femească, pretindeau moștenirea din Meedica, Teregova, și Cebnyak (comune aparținătoare districtului Meediei), apoi cea din Perho (Pervova), Prilipeți și Rudăria, comune ale districtului Almăjan, — au mers pârcălabul Bona voevodul și pretorul Martin Brathovan din Caransebeș ca să facă împărțirea.

Acest drept estraordinariu al funcționarilor caransebeșeni ne ajută ca să lămurim o chestie, care o întâlnim în documente, și ar fi o adevărată anomalie, dacă cele scrise le-am lua în înțelesul lor literal. Ar fi un nonsens dacă am crede, că comune foarte îndepărtate de Caransebeș, ca Meedica, Pervova, Prilipeți, Rudăria etc., care după situațiunea lor topografică au trebuit să apar-

țină altor districte, pentru că în documente se zice aparținătoare districtului Caransebeș, am crede, că s'au ținut de acesta. Și mai puțină probabilitate conțin cele scrise în epistolele lui Gavrilă Báthori, în care se zice, că opidul Logoj ar fi situat în districtul Caransebeș, în comitatul Severin.

Rolul conducătoriu al districtului Caransebeș ni-l arată mai departe intimatele reginei Isabela, ale fiului ei Ioan Sigismund și ale mai multor principii ardeleni, câtră șefii districtuali și rapoartele acestora trimise d'a-dreptul la adresa principilor. Nu se constată pentru celelalte districte o corespondență directă cu suveranii sei, după cum s'a practicat adese ori în viața publică a acestui district. E caracteristic și aceea că instituirea pe moșii îndepărtate (d. e. în Nevrincea la N.-Logojului) a fost încredințată pârcașabilor din Caransebeș, ear nu celor din Logoj, ca și când aici n'ar fi existat autorități, căroră s'ar fi putut concrede astfel de misiune.

Istoriografii patriei folosesc de timpuriu numele *Temesköz* sau *Temeskuz*. Deja regele Sigismund scrie la 1387, că *Almafa*, adică Mărul, zace lângă Bistra în districtul *Temeskuz*. Petru și Francisc Dees de Tămășel conced lui Nicolae Bizărea a folosi moșiile lor aflătoare în co-

mitatul Temeskuz (1504). Deoarece se zice că Mărul (Almafa) se află în districtul Temeskuz, lângă râul Bistra, ear lângă Bistranu există o altă comună cu acest nume, Temeskuz-ul nu poate să însemne alt ținut, de cât districtul Caransebeșului, care e scaldat de râul Timiș dela S. spre N., în care și astăzi se află comuna numită. Având în vedere locul de întâietate al districtului Caransebeș, aflăm explicațiunea naturală a noțiunii „comitat“, — comitatul Temeskuz, — usitată adeseori pentru determinarea acestui district.

După căderea Timișoarei (1552) districtele române își perd din nimbul și însemnătatea de odinioară. Fiind slăbite, a fost cu putință, ca să căștige districtul caransebeșan tot mai multă influință în afacerile administrative și judiciare ale celor lalte. N'a fost trebuință să fie lovite de zguduituri estraordinare externe, pentru ca să-și peardă vechea autonomie și pentru ca s'o străforme în autonomie comitatensă, — căci autonomia districtuală suferise esențial prin ingerința reprezentantului lor, care devenise organul vital și centrul vieții românești pentru locuitorii Severinului. Cu străformarea autonomiei districtului Caransebeșan a trebuit să se schimbe și organizațiunea celor lalte districte, atât de strâns legate de el.

Puterea expansivă a districtului numit asupra celor lalte, și predarea Caransebeșului prin Achațiu Barcsay în mâinile Turcilor, au adus cu sine disolvarea districtelor române, care nici după reocuparea acestei cetăți (1688) n'au reînviat mai mult în forma lor cea veche. Din teritoriul dela Mureș, pâna la Orșova s'a format comitatul Severin. D'atunci până astăzi a trecut comitatul prin diverse metamorfoze. Solul seu și locuitorii sei au format institutul de model, în care guvernatori străini experimentau, ca să afle forma de guvernare mai puțin corespunzătoare firei Românului. Vom arăta, la timpul său, sistemele practicate și reul isvorit din aplicarea lor pentru neamul nostru. Românii, infectați de microbii nouelor sisteme de guvernare, au suferit nespus de veninul introdus în organismul lor, — dar viața lor națională n'a fost stinsă, ci se manifestă în graiul și în doinele, de care resună văile și câmpiile frumosului Severin.

În timpurile furtunoase ale evului mediu și ale începutului celui nou, când roiuri de seminții semibarbare amenințau cu stricăciune hotarele resăritene, au avut instituțiunea districtelor însemnătate deosebită pentru Ungaria. Era trebuință de proprietari liberi și de militari bine organizați, care prin apărarea propriei moșii de care era le-

gat, totodată au scutit și țara de invasiunea străinului. Ca oameni liberi aveau interes să se opună cu bărbăție dușmanului. Regilor maghiari le-a trebuit în regiunile d'alungul Dunării o astfel de sentinelă, și dacă n'ar fi aflat-o în locuitorii districtelor, ar fi trebuit s'o creeze în scutul și liniștea țării. Și dacă cercetăm trecutul, într'adevăr, popor mai viguros, mai cu credință, mai aplecat spre jertfă și mai învățat în patriotism, decât poporul românesc, ei n'au putut să afle între popoarele Ungariei. Românii districtelor s'au achitat cavalereste de datoriile puse în sarcina lor; ear privilegiile regilor maghiari, care de altcum le posedeau din timpuri avitice, n'au fost altceva, de cât prețul ce li s'a dat pentru și-roaiile de sânge, vërsat pe altariul patriei. Românii pot să dovedească cu istoria în mână că ei au fost sentinelă pururea credincioasă; ei pot să constate cu mândrie, că nu prin locurile încredințate pazei lor a putut păgânul să străbată în inima țării, pentru ca să-i calce independența.

Succesele în rësboaie sunt a se atribui în prima linie organizațiunei militare emnente și vitejiei înăscute Românului.

*

Organizațiunea militară a districtelor era analogă, organizațiunei Românilor din

alte provincie. Căpitanul suprem al ostășimei a fost Banul, investit totodată cu putere administrativă și judecătorească. Poporul era împărțit în 3 clase: în nobili sau militari de prima ordine, în chinezi și țărani, care erau obligați la apărarea castelurilor și a frontierelor și în timpuri de necesitate la războaie afară de țară ¹⁾.

Conducătoriul unui corp de armată se pare a fi fost voevodul, iar al despărțemintelor mai mici chinezul.

În această părere ne întărește înțelesul cuvântului, care se derivă de la slaveanul: voja voditi, a conduce o ceată, egal cu latinescul: dux. În diplomele din evul mediu s'au păstrat numele mai multor voevozi bănățeni, anume: alui Ioan, voevod al Banatului severinean, alui Milutin, voevod în Meedia, alui Stoica și Rain, voevozi în Caransebeș. ²⁾

Funcțiunile chinezului erau diferite. Chinezul purta grijă de încassarea dărilor, era conducătoriul satului și prefectul militar al unui despărțământ mai mic de ostași. Virtuțile militare ale chinezilor au fost adeseori apretiate și remunerate din partea suveranilor Ungariei. Demnitatea chinezască tre-

¹⁾ Densușan: *Revoluțiunea lui Horia*, pag. 40.

²⁾ Vezi: N. Densușan; *op. cit.* unde sunt arătate toate izvoarele.

cea din părinți la fii, la nepoți și strănepoți, ca un drept particular al familiei chinezești. Din faptul acesta rezultă, că indivizii acestei instituțiuni formau o castă liberă, de sine stătătoare, intermediară între nobili și țerani. Pentru serviciile legate de acest oficiu primiau chinezii câte 2 sesiuni, supuse unor dădii în bani.

Nobilimea română din districtele valahice a format floarea nobilimei ungare, dar trecând la catolicism și la reformațiune, s'a deslipit cu totul de tulpina din care ieșise și sa desbrăcat de caracterul ei românesc. Eată și vr'o câteva nume din pomelnicul acestor apostăți : Fiath, Iosica, Măcicaș, Gârlișteanul (Gerlistyei), Găman, Racovița, Peica, Simon, Pribék, Todor, Vaida (Vodă), Fodor, Floare, Bizărea, Micșa, Ivul, Ombozy, Laczugh, Berta, de Marga, Tornia, Bobik, Halmagh, Kun, Floka ș. a.

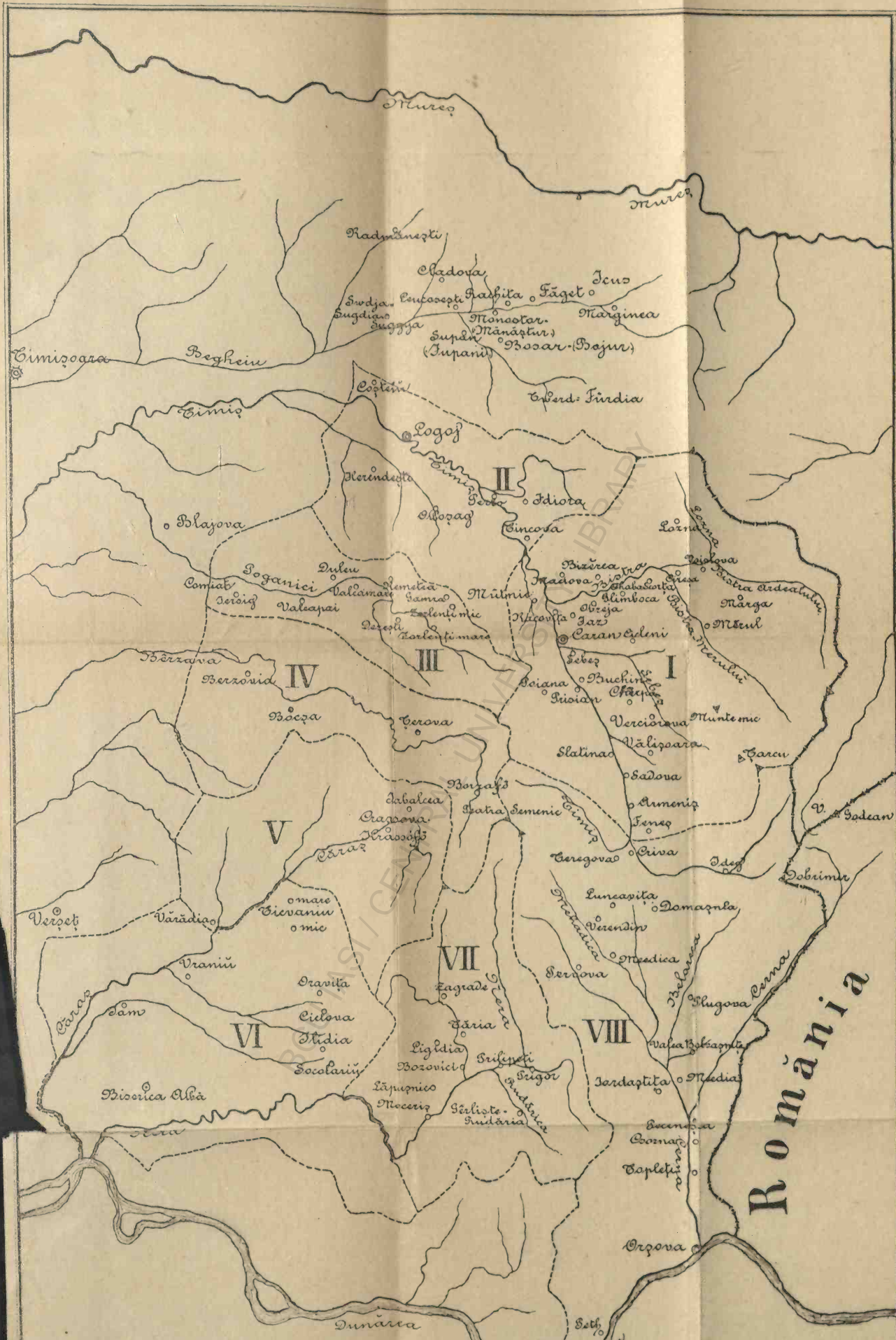
Prin contopirea acestor familii în rasa maghiară, elementul român nu s'a stins, dar a fost știrbit în vaza și autoritatea sa. Numele mai multora din acești apostăți s'au păstrat în sinul unor familii băstinașe; ele resună încă pe buzele Românilor în forma nefalsificată a timpurilor din trecut.

Din asemănarea conumelor unor familii de origine română din Severin, ear acum străine de cuibul șoimilor străbuni, cu nu-

mele celor ce au păstrat credința, locul și limba neamului din care s'au născut, — a susținea: „că precum la căminul acestor familii boierești, așa și în graiul poporului de rând a sunat (în Severin) vorba ungu-rească“ (Pesty), este o mistificare a faptelor. Nici înfătoșarea numelor de persoane și localități în haină străină n'are să ne ducă în rătăcire. Organele capitlului arădan adevă, încredințate cu instituirea în moșii, cu regularea hotarelor etc. fiind-că nu pricepeau românește, nici n'au putut scrie corect numirile rostite în limba românească; funcționarii încercau a le apropia de limba lor, ba de multe ori, cuprinși de hiperzel național, le traduceau pe ungurește. Astfel s'a întâmplat schimonosirea nomenclaturei române, și s'a făcut d. e. din Cărașova—Krássófé, din Bărzava—Borzafő, din Mărul—Almafa etc.

Autonomia Românilor din districtele valahe, organizațiunea proprie, dreptul consuetudinariu român și legea veche a districtelor (*jus valachie, antiqua lex districtuum volahicalium*), ne întăresc în convingerea, că Românii nu sunt venetici, nici o națiune de păstori, care s'a străcurat pe furiș în Ungaria, ci un popor băstinaș, conșciu de drepturile și datorințele sale, mai vechiu în această patrie decât poporul maghiar.

Harta districtelor valabe.

- I Caransebeș
- II Logoș
- III Comiat
- IV Bărzava

S e r b i a

- V Căraș
- VI Ilișia
- VII Almăș
- VIII Meștia

1986

Biblioteca Universității Iași

Fundația
„REGELE FERDINAND I”

Intrată la Bibliot

Zina 26 Luna V - 1942

Numai 70 cr.

1 Leu 75 bani.

Cea mai nouă, cea mai bună și cea mai ieftină

Carte de bucate

A apărut în „Biblioteca Noastră“:

Poftă bună!

— Carte de bucate, —

de ZOTTI HODOȘ

Atragem atențiunea cetitoarelor asupra acestei cărți, care conține sub 420 de numere peste șase sute de rețete, și anume cele mai bune rețete din bucătăria practică și modernă. Aceasta carte de bucate se poate întrebuița în orice gospodărie românească. Cartea cuprinde atât rețetele bucatelor celor mai simple cât și rețete de bucate mai complicate; și adică:

Supă, ciorbe, assiette, pastete, rasoluri, aspicuri, galantine, fripturi naționale și franțuzești, prăjituri, torte, parfeuri, înghețate, Ceaiuri, licheruri etc. etc.

A se adresa: Z. Hodoș, Caransebeș.

Băețelul : Mamă, spune-mi poate Lina să sboare ?

Mama : Lina, bucătăreasa noastră ? De ce mă întrebi ?

Băețelul : Tata i-a zis „îngerășule“.

Mama : Lina are să sboare, chear astăzi !

— Taticule ! De ce ți-i barba așa de smulsă ?

— Asta, dragă băcțele, iese o afacere familiară : întreabă pe mamă ta.

Doamna (cătră bucătăreasa cea nouă) :

— De ce ți-ai părăsit stăpânii ?

— O prostie, vă rog, domnul m'a sărutat.

— Și d-ta te-ai supărat ?

— Io nu, însă -- doamna.

La școala de domnișoare.

— Spune, dșoară, cine a întemeiat Roma ?

Dșoara a uitat.

Profesorul ajutând : Ro... Ro... Ro...

— Romeo și Julieta.

29. MAR 1955

Biblioteca

Fac. de Filol., Filos., Psih.-Ped.

B.....

as
de
ar
tă
bi
d
te
t
a
c

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BUNIASTI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY